

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

Antropomorfní a zoomorfní plastiky a aplikace na nádobách
z lokality Mohelnice-Štěrkovna

Bakalářská práce

Olga NAGLÁKOVÁ

Studijní obor: jednooborová archeologie

Prezenční studium

Vedoucí práce: Mgr. Ivana Vostrovská, Ph.D.

Olomouc 2020

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila pouze literaturu uvedenou v seznamu.

V Olomouci 6. 5. 2020

.....

podpis

Ráda bych na tomto místě poděkovala Mgr. Ivaně Vostrovské, Ph.D. za vedení mé práce, za trpělivost, cenné rady a pomoc při zpracovávání mohelnického souboru plastik. Také děkuji doc. PhDr. Radomíru Tichému, Ph.D. a jeho manželce, za jejich cenný čas a ochotu dohledat chybějící informace k jednotlivým plastikám a aplikacím. Děkuji Mgr. Barboře Tomešové a Vlastivědnému muzeu v Šumperku za vstřícnost a ochotu poskytnout mi přístup k plastikám vystaveným v jejich stálé expozici v Mohelnici.

Abstrakt

V bakalářské práci zpracovávám soubor figurální plastiky a keramické nádoby s antropomorfními a zoomorfními aplikacemi z lokality Mohelnice-Štěrkovna, jedná se o nálezy kultury s lineární keramikou z počátku neolitu. Na studované lokalitě probíhal v letech 1953–1970 systematický výzkum pod vedením Rud. Tichého. Mimo jiné bylo odkryto sídliště kultury s lineární keramikou, a kromě nálezů keramického materiálu a kamenných nástrojů zde byly nalezeny i lidské a zvířecí sošky z pálené hlíny. V práci se zaměřuji na plastiky a aplikace, jejich nálezové okolnosti a na základě dosavadního bádání se pokouším o jejich vyhodnocení v kontextu počátku neolitu, studované lokality a regionu Moravy. Cílem práce je interpretace figurální plastiky a aplikací na nádobách v souvislosti s jejich významem pro neolitickou společnost.

Klíčová slova

Neolit, kultura s lineární keramikou, antropomorfní plastika, zoomorfní plastika, figurální aplikace na nádobách, Mohelnice-Štěrkovna

Abstract

In this thesis I study assemblage of figural sculptures and ceramic vessels with anthropomorphic and zoomorphic applications from Mohelnice-Štěrkovna site, in this assemblage there are findings from Early Neolithic Linearbandkeramik culture. In 1953–1970 there was a systematic excavation under the direction of Rud. Tichý. Among others, there was revealed a settlement of the Linearbandkeramik, besides the findings of ceramic material and stone tools, there were found human and animal sculptures made of burned clay. My focus is specifically on sculptures and applications, their finding circumstances, and according to the current knowledge of the subject, I try to evaluate them within the context of the period, studied site and the Moravia region. The aim of this work is to interpret figural sculptures and vessel applications in connection with its meaning for Neolithic society.

Keywords

Neolithic, Linearbandkeramik, anthropomorphic sculpture, zoomorphic sculpture, figural applications on vessels Mohelnice-Štěrkovna

Obsah

1. Úvod	7
2. Kultura s lineární keramikou na Moravě	8
2.1. Sídliště	9
2.2. Pohřebiště	9
2.3. Hmotná kultura	10
2.3.1. Keramika	10
2.3.1.1. Nádoby	10
2.3.1.2. Aplikace na nádobách	11
2.3.1.3. Volná plastika	12
2.3.1.4. Ostatní nálezy	13
2.3.2. Kamenná industrie	13
2.3.3. Ostatní	14
3. Lokalita Mohelnice-Štěrkovna (okr. Šumperk).....	14
3.1. Popis a přírodní podmínky	14
3.2. Archeologické výzkumy	15
3.3. Figurální plastiky a aplikace na nádobách	17
3.3.1. Metoda a materiál	17
3.3.2. Analýza	23
4. Figurální plastiky a aplikace na nádobách kultury s lineární keramikou na Moravě ..	25
4.1. Bojanovice (okr. Znojmo)	26
4.2. Boskovštejn (okr. Znojmo).....	26
4.3. Brodek u Prostějova (okr. Prostějov)	26
4.4. Dukovany (okr. Třebíč)	27
4.5. Hulín-Pravčice (okr. Kroměříž)	27
4.6. Koňská jáma u Suchdola (okr. Blansko).....	27
4.7. Kralice na Hané (okr. Prostějov)	28
4.8. Lipník nad Bečvou (okr. Přerov)	28
4.9. Mašovice (okr. Znojmo)	28
4.10. Nová Ves u Ivančic (okr. Brno-venkov)	28
4.11. Oblekovice (okr. Znojmo)	29
4.12. Pavlice (okr. Znojmo)	29
4.13. Podolí u Mohelnice (okr. Šumperk)	29
4.14. Postřelmov (okr. Šumperk)	29

4.15.	Těšetice-Kyjovice (okr. Znojmo)	30
4.16.	Vedrovice (okr. Znojmo)	31
4.17.	Žopy u Holešova (okr. Kroměříž)	32
5.	Vyhodnocení	32
6.	Diskuze	35
6.1.	Funkce figurálních plastik a aplikací na nádobách	35
6.1.1.	Rituální funkce	38
6.1.2.	Umělecký projev	45
6.1.3.	Multifunkční výtvar	46
7.	Závěr	47
8.	Přílohy	49
9.	Seznam použitých zkratk	71
10.	Prameny a literatura	72

1. Úvod

Tématem této práce jsou figurální plastiky a figurální aplikace na nádobách kultury s lineární keramikou z lokality Mohelnice-Štěrkovna. Zájem a obdiv k umění a k umělecké tvořivosti člověka hrály důležitou roli při výběru tohoto tématu. Naskytla se mi možnost zpracovat soubor figurálních plastik a aplikací na nádobách z lokality Mohelnice-Štěrkovna.

Ať už měly plastiky jakýkoliv význam, pokládám je za osobitý projev uměleckého ducha člověka, poskytují částečný, byť omezený, vhled do nehmotného světa jejich tvůrců. Ve spojení praktičnosti a dekorativnosti (např. aplikace na nádobách) se odráží kreativita spojená s duchovními představami neolitických lidí. Jaké myšlenky přiměly lidi k takovému spojení? Šlo o striktně náboženský symbol nebo o snahu zkrášlit si předměty, které dennodenně používali? Tyto otázky jsou ve spojitosti s pravěkým uměním kladeny velmi často. Můžeme vidět, že i v našem životě, v tom, co děláme se odrážejí naše víra, přesvědčení, upřednostňování nebo jakési fanouškovství – v pro tuto práci lépe se hodící terminologii by šlo o svět idejí – uctívání hrdinů a idolů, předků nebo božstev. Byla-li to však také realita lidí žijících v období neolitu, to zůstává z větší části tajemstvím, které se však pokoušíme odhalit.

Práci jsem rozdělila do několika částí. V první části se věnuji kultuře s lineární keramikou, jejím charakteristickým rysům zjištěným dosavadním studiem této kultury. Tato část poskytuje obecný přehled o kultuře, podobu jejích sídlišť, pohřebišť a hmotné kultury, na niž navazuje další část, ve které se věnuji lokalitě Mohelnice-Štěrkovna, podávám přehled o archeologických výzkumech, které zde byly prováděny v letech 1953–1971 a které souvisejí se srdcem této práce – s nálezy figurálních plastik a aplikací na nádobách kultury s lineární keramikou. Samotným plastikám z lokality se také věnuji v této části práce. Plastiky jsou popsány a vyhodnoceny. V následující části práce podávám stručný přehled o figurálních plastikách a aplikacích kultury s lineární keramikou z celého regionu Moravy. Poté se pokouším zhodnotit některé názory na figurální plastiku v souvislosti s moravskými nálezy, jejich rituální funkci, uměleckou hodnotu, také jejich možnou multifunkčnost.

Figurální plastiky kultury s lineární keramikou si zasluhují hlubšího bádání napříč vědními obory, ačkoliv jejich studium může naplňovat skepsí, vzhledem k tomu, že podstatnou část života neolitických lidí nejsme schopni zrekonstruovat, a tedy duchovní složku jejich života a způsob vnímání světa, svého okolí a sebe samých. V této práci se pokouším na základě dostupných zdrojů plastiku interpretovat, ačkoliv jsem si vědoma

toho, že tato práce přináší jen povrchní poznatky o možné funkci antropomorfní a zoomorfní plastiky.

Cílem této práce je tedy interpretace figurální plastiky a aplikací na nádobách kultury s lineární keramikou v souvislosti s jejich významem pro neolitickou společnost, proč a jaký význam figurky a aplikace nesly, zdali šlo o symboliku, případně jakou. Součástí práce je zpracování souboru plastik a aplikací na nádobách z lokality Mohelnice-Štěrkovna pro usnadnění studia plastik a aplikací a jejich zpřístupnění v určité systematické podobě budoucímu bádání.

2. Kultura s lineární keramikou na Moravě

Původně kultura s volutovou keramikou byla pojmenována J. Palliardim, který dále označil specifickou výzdobu rytou linií doplněnou důlky tzv. notovou hlavičkou (Palliard 1897, 254; Palliard 1914; Vostrovská 2018, 22–23). Pozdější název – tedy již kultura s lineární keramikou – začal prosazovat I. L. Červinka (Červinka 1902, 69; Červinka 1908, 50; Vostrovská 2018, 23). Kultura s lineární keramikou je na území České republiky rozpoznána jako nejstarší kultura, která vykazuje známky neolitického způsobu života, ve kterém hrálo důležitou úlohu zemědělství. Zemědělskými aktivitami započalo období lidského zásahu do přírodní krajiny a přizpůsobování si přírody pro své účely. Součástí tzv. neolitického balíčku¹, který je v souvislosti se změnou spojen, je i výroba keramických nádob na kterých můžeme pozorovat různé druhy výzdoby, podle jejíhož základu byla kultura s lineární keramikou pojmenována a dále členěna do jednotlivých fází. Rud. Tichý zavedl na základě studia kultury s lineární keramikou tří stupňové dělení, které dále rozčlenil do pěti fází: Ia, Ib, IIa, IIb, III (Čižmář 2008, 38). Co se týče původu kultury, mnohými archeologickými důkazy je sledován její původ do středního Podunají (Mateiciucová 2008, 37–43; Bánffy – Oross 2010). Kultura se na našem území jeví jako již vyvinutá, neznáme zde doklady nějaké před-fáze (Tichý 1962a, 295). Samotná kultura s lineární keramikou na Moravě byla chronologicky zařazena mezi léta 5500–4950 BC (Kuča a kol. 2012; Vostrovská 2018, 22).

---

¹ Neolitický balíček je tvořen souborem prvků, které jsou se změnou způsobu života v neolitu spojeny. Jde především o výstavbu trvalejších sídlišť, které jsou důkazem o usedlejší společnosti, dále chov dobytka a pěstování kulturních plodin a v neposlední řadě také výroba keramických nádob (Pavlů 2005, 293–294).

2.1. Sídliště

Usedlejší způsob života se odráží také na podobě sídlišť. Díky plošným archeologickým odkryvům a pečlivým výzkumům můžeme dnes rozeznat typické sídliště kultury s lineární keramikou. Sídliště byla v počátcích kultury s lineární keramikou zakládána převážně podél vodních toků, které sloužily jako snadný způsob dopravy v zalesněném středoevropském prostředí (Mateiciucová 2008, 31).

Sídliště kultury s lineární keramikou bývají neohrazená (Pavlů – Zápotocká 2007, 54). Tato sídliště svou výstavbou odpovídají rodové struktuře společnosti, jsou charakteristická řidší zástavbou tvořenou dlouhými domy nadzemní kůlové konstrukce. I. Pavlů poznamenává, že volba dřeva, jako konstrukčního materiálu těchto domů, mohla být způsobena přizpůsobením se středoevropskému prostředí, tedy materiál byl brán z dostupných zdrojů (2005, 197). Kůlová konstrukce bývala vyplňována spletenými pruty a omazována hlinou pro lepší těsnění. Jako zdroj materiálu mohly sloužit sídlištní jámy – hliníky (Dočkalová – Čižmář 2008, 237). Velikost domů se pohybovala v rozmezí 20×5–40×9 metrů (Podborský a kol. 1993, 81).

V bezprostřední blízkosti domů bývají početné jámy, interpretovány jako stavební či zásobní, které jsou pro nás také cenným zdrojem, neboť v mnohých případech sloužily také snad jako jámy odpadní a jejich výplně jsou tedy bohaté na fragmenty keramických nádob, zlomky figurální plastiky, zvířecích kostí aj.

2.2. Pohřebiště

Archeologickými výzkumy byl zjištěn větší počet sídlišť než pohřebišť. Přesto jsme schopni vyvodit některé závěry týkající se způsobu pohřbívání kultury s lineární keramikou. Zdá se, že nositelé kultury s lineární keramikou pohřbívali nejprve inhumačně, zemřelý byl uložen ve skrčené poloze do oválné jámy, většinou s tváří k východu (Čižmář 2008, 40). Ohromné pohřebiště dokládající tento způsob pohřbívání ve starém neolitu je například ve Vedrovicích (Podborský a kol 2002; Berkovec – Nývltová Fišáková 2003; Čižmář 2008, 40). Ve hrobové výbavě se objevují až dvě keramické nádoby, ozdoby ze spondylu a jiné milodary, často bývají zemřelí posypáni červeným barvivem (Čižmář 2008, 40), a to po celém těle nebo jen jejich lebka (Tichý 1962a, 264). Pohřebiště bývala zakládána mimo vlastní osady, zemřelí však bývali pohřbívaní také přímo v areálu osady v sídlištní jámě a většinou jde o pohřby dětí (Podborský a kol. 1993, 87).

Pohřební ritus se mění s mladším stupněm kultury s lineární keramikou, a to ve způsob křemační (Čižmář 2008, 40). V Kralicích na Hané bylo v roce 2005 zkoumáno

birituální pohřebiště, v jehož početním zastoupení převažovaly pohřby kremační, a to z drtivé většiny – z odkrytých 78 bylo 69 hrobů kremačního pohřebního ritu (Šmíd – Čižmář 2008, 60). Zajímavým nálezem je situace ze sídliště v Mohelnici, kde byly v objektu 052 nalezeny u sebe tři nádoby LnK s kamenem připomínajícím náhrobní stélu, avšak bez dokladů inhumace/kremace (Tichý 1962a, 262–263). Rud. Tichý na stejném místě poznamenává, že se kostra nemusela v prostředí půdy dochovat (263), nabízí se zde možnost uvažovat také o symbolickém hrobě (Tichý 1962a, 264).

2.3. Hmotná kultura

Kultura s lineární keramikou je v našem prostředí známá pro své jakési prvenství v novém období v dějinách lidstva. Je jím především zemědělský charakter neolitické společnosti, změna způsobu života, která ovšem nebyla tak jednoduchá, jak by se na první pohled mohlo zdát. Tato změna se odráží v různých oblastech kultury, dotýká se její sociální, duchovní i materiální stránky, tedy oblastí, které nemůžeme archeologicky plně identifikovat nebo naopak oblastí, které se nám zachovaly pouze v archeologizované podobě. Některé prvky kultury s lineární keramikou již nejsme dnes schopni zrekonstruovat bez vhodných pramenů a některé jsou osvětlovány dalším, zejména interdisciplinárním studiem. Co však jsme schopni více či méně zrekonstruovat je podoba materiální kultury, tedy podobu předmětů, které lidé v neolitu plně využívali nejen ke každodenním činnostem. Jde tedy především o keramické nádoby, nástroje ze štípané nebo broušené industrie a jiné předměty využívané při zemědělství, v kuchyni, při výrobě či při jiných činnostech.

2.3.1. Keramika

2.3.1.1. Nádoby

Jedním z nejtypičtějšých prvků neolitického způsobu života na Moravě je výroba keramických nádob. Keramické nádoby byly v kultuře s lineární keramikou modelovány v ruce, nacházené fragmenty vykazují stopy po nálepové technice nebo technice modelace vytažením okrajů z hroudy hlíny. Do keramické hmoty byly často přidávány různé příměsi jako písek, drobné kamínky nebo příměsi organického původu (Neumannová a kol. 2017). Nádoby bývají často zdobeny rytým ornamentem; druhům výzdoby keramických nádob se věnoval Rud. Tichý, který je rozdělil na 8 typů, které však nejsou chronologické (Tichý 1962a, 271). Dle jeho přehledu vývoje kultury

s lineární keramikou na Moravě, kde vytyčil některé typické charakteristiky jednotlivých fází, můžeme sledovat také vývoj keramických nádob.

Zdá se, že pro nejstarší fázi Lnk (Ia) je typická „silnostěnná kulovitá nádoba s mírně rozevřeným okrajem zdobená pravidelnými kruhovými prstovými důlky“ pod okrajem. Objevují se i nádoby dvojkónické s důlky na lomu, nebo mísy na nožce. Ve fázi Ib pokračuje spousta typů nádob z fáze předchozí a objevuje se už tuhování na povrchu nádob; v keramické hmotě se také objevují příměsi organického původu. V mladší fázi Lnk (IIa) se objevuje výzdoba tzv. notových hlaviček. V této fázi se opět objevují kulovité nádoby na nízké nožce, nyní však s notovou výzdobou, dále nádoby z jemně plavené hlíny – kulovité se zataženým okrajem, ale také nádoby z hrubšího materiálu, na kterých se objevuje výzdoba nehtových vrypů a výčnělků. Příměs tuhy se objevuje již běžně a tuhu je možné nalézt také na povrchu některých nádob. Pro fázi IIb identifikoval Rud. Tichý zdobení páskou vyplněnou vpichy, které v této fázi převládá, zároveň typologicky pokračují tvary nádob z předchozího stupně a objevují se také antropomorfní nádoby. Nejmladší fáze Lnk (III) je známá jako šarecký typ, tedy především pro svůj výzdobný styl (Tichý 1962a, 290–293).

2.3.1.2. Aplikace na nádobách

Na keramických nádobách se v kultuře s lineární keramikou poprvé objevují plasticky modelované motivy. Nabízí se zde úvaha nad tím, jakou měly aplikace na nádobách funkci, případně jestli byly nositeli nějaké symboliky, či zdali byla díky nim samotná nádoba něčím speciálním. S možností jejich čistě dekorativní funkce se badatelé jen tak nespokojí.

Figurální aplikace na nádobách mohly mít v určité podobě i praktickou funkci. Výčnělky ve tvaru zoomorfních hlav mohly dost dobře sloužit jako výčnělky pro lepší úchop, v některých případech rohy zobrazovaného zvířete tvořily jakási očka (ucha?) jako např. u nádoby se zoomorfními aplikacemi z Bylan (Pavlů – Zápotocká – Soudský 1987).

Z Hulína-Pravčic mimo jiné pochází zoomorfní ouško, tedy ucho keramické nádoby, na kterém je aplikován zoomorfní prvek, díky kterému ucho připomíná čtvernožce (Čižmář 2008, 164).

Antropomorfní aplikace na nádobách se objevují také, v podobě schematizované lidské tváře nebo celého těla zepředu, ale také zezadu, jako například na nádobě z Vedrovic – postavy objímají nádobu, jejich ruce jsou spojeny do tvaru V (Čižmář 2008, 165). Některé aplikace tak vypadají, jako by člověk (či jiný tvor, objevují se totiž aplikace,

kteře vypadají jako antropomorfní, ale jejich horní část hlavy, případně čelo, je horizontálně protažena nebo z ní rovnou vycházejí rohy) z nádoby vylézal. Interpretací těchto „procházejících“ figur se věnuji v jiné kapitole této práce, ale dovolím si poznamenat myšlenku, že by snad tyto hybridní tváře mohly souviset s tzv. přechodovým rituálem, jehož princip v souvislosti s aplikovanou plastikou detailněji popisuje L. Kaňáková Hladíková (2011, 77). Některé tyto plastiky mohly sloužit jako určení specializace nádoby – čili nádoba s jistou aplikací byla určena jen na ten určitý nápoj, nebo nesly zpodobnění toho, co se děje při rituálu, některé aplikace znázorňují podle L. Kaňákové Hladíkové dokonce tanečnický (Kaňáková Hladíková 2011, 72). Některé aplikace jsou vyobrazeny jen jako tvář zapuštěná do stěny nádoby jako například fragment z Koňské jámy (Skutil 1962, Tab. 11) nebo rovněž z Mohelnice. Z vystupující tváře jsou zde zachyceny jen oči a nos, jako by jejich tvořitelům šlo pouze o znázornění „pozorování“. Tzv. obličejové nádoby se vyskytují na celém území kultury s lineární keramikou a tento motiv vykazuje vysoké podobnosti (Tomašovičová 2018, 86).

Mimo měřítko aplikovaných figurálních motivů by do této kategorie patřily také antropomorfní/zoomorfní nádoby, které mnohdy kvůli velké fragmentárnosti nelze jednoznačně identifikovat a jsou pokládány za aplikace. Otázkou je, zdali by do této kategorie patřily také nádoby tzv. spojitě, jako například z Mohelnice, která je vyjádřena fragmentem menší nádoby na výduti nádoby jiné, obě spojeny provrtem, a kterou drží lidské paže. Nádoba by tedy pravděpodobně vypadala jako antropomorfní držící nádobu. Problém identifikace antropomorfních/zoomorfních nádob mě tedy doprovází při této práci od samého počátku, neboť jsem schopná zde zpracovat pouze fragmenty, které se jeví jako figurální aplikace.

2.3.1.3. Volná plastika

Antropomorfní plastika a figurální plastika obecně je v období kultury s lineární keramikou poměrně vzácná. Nicméně navzdory nepočetnému souboru můžeme říct, že co plastika, to originál. Objevují se plastiky, jejichž detaily jsou pečlivěji zhotovené, jiné jsou naopak tolik schematizované, že detaily lze rozeznat jen stěží. Avšak obecně se zdá, že volné antropomorfní plastiky mají více schematizovaný obličej než jejich aplikované verze. Antropomorfní plastiky bývají zdobeny rytým ornamentem, jehož interpretace bývá různorodá, od názorů, že ryté linie mají znázorňovat ošacení a šperky, po pravý opak – že jsou zvýrazněním páteře, žeber a teoreticky tak vyjadřují nahotu figurky, objevují se názory, že rýhy snad mají zpodobňovat tetování atd. (Becker – Dębiec 2014, 76).

Zoomorfní volná plastika je v kultuře s lineární keramikou zastoupena především zobrazením chovaných domestikovaných zvířat – ovce/kozy, prasete, objevují se také plastiky zobrazující snad psa. Podobně jako u antropomorfní plastiky, také zde šlo tvůrcům především o zachycení hlavně zvířecí formy, objevují se tedy rohy u rohatého dobytka a například nedůležité pohlaví je vynecháno. U mnohých zoomorfních plastik tedy nelze s jistotou určit, jaké zvíře zobrazují. Také se na zoomorfní plastice může objevit zdobení.

2.3.1.4. Ostatní nálezy

Do kategorie „ostatní“ jsem v rámci této práce zařadila fragmenty antropomorfní a zoomorfní plastiky s nápadnými provrty, které lze pokládat za závěsky nebo amulety, a tedy nespádají ani do kategorie volné ani do kategorie aplikované figurální plastiky na nádobách. Takové předměty byly nalezeny také v Mohelnici, v objektu 018, byly nalezeny se souborem plastik a označeny za závěsky – jde především o hvězdčovitý předmět s provrtem uprostřed a závěsek se dvěma provrty zdobený rytím, o kterém Rud. Tichý poznamenává, že by mohl být keramickou verzí spondylové ozdoby (Tichý 1959, 11).

Mezi ostatní keramické nálezy také patří předměty využívané při výrobě textilií. Jsou to přesleny a různá keramická závaží. Přesleny mívají často kulovitý nebo dvojkónický tvar, o některých se Rud. Tichý domnívá, že by mohly sloužit též jako ozdoby (Tichý 1962a, 278).

Mimo různá závaží, korálky z pálené hlíny nebo jiné kuličkovité předměty se rovněž v kultuře s lineární keramikou nacházejí keramické lžice, jejichž existenci Rud. Tichý předpokládá již pro nejstarší fázi kultury s lineární keramikou (Tichý 1962a, 277).

Z Bojanovic pochází fragment plochého předmětu s rytou výzdobou s důlky, který by mohl být snad modelem dvojbřité sekery (Tichý 1962a, 280). V kultuře s lineární keramikou se setkáváme s různými modely, například z lokality Újezd-Žádlovice pochází fragment možná stoličky se zátkovitou nožkou (Tichý 1962a, 280) nebo také v Hulíně-Pravčicích byl v objektu 1421 nalezen fragment oltáře či přenosné pícky zdobený notovou výzdobou (Podborský – Čizmář 2008, 163).

2.3.2. Kamenná industrie

Kamenná industrie je i v neolitu hojně využívána. Dokladem zemědělského hospodaření je štípaná industrie, především čepele s charakteristickým tzv. srpovým

leskem, který na jeho hraně zanechávají zpracovávané rostliny. Industrie nalezená s takovýmto leskem bývá interpretována jako část srpu.

V kultuře s lineární keramikou se objevují také broušené kamenné artefakty. Typickým broušeným předmětem v kultuře s lineární keramikou je kopytovitý klín. Objevují se brousky zhotovené z pískovce a také zmotěrky, které dokládají zpracování nejen pěstovaných plodin (Tichý 1962a, 266).

2.3.3. Ostatní

Mezi ostatní artefakty kultury s lineární keramikou patří předměty, které se běžně v našem prostředí nedochovávají. Jde především o předměty z organických materiálů, ať rostlinného či živočišného původu. Mnohé z těchto předmětů bývají nalézány na dnech studní, kde ve vhodném prostředí zůstávají zachovány. Tyto fragmenty organického původu byly nalezeny také na dně mohelnické studny. Mimo dřevěnou konstrukci studny zde mohlo být zachováno několik fragmentovaných částí proutěných košíků/věder složených z prutů, jejichž vroubkované konce byly svázané lýkovým provazem a různé kousky provázků (Tichý 1972, 19).

Podobná studna, s dubovou konstrukcí, byla objevena v Uničově-U kravína při záchranném archeologickém výzkumu v roce 2015. Na dřevěných fragmentech nejen z konstrukce studny, ale také z její výplně byly nalezeny pracovní stopy dokládající zručnost ve zpracování dřeva (Vostrovská a kol. 2020). Konstrukce uničovské studny byla tvořena ze čtyř sloupů se žlaby, do kterých byly zachyceny konce prken tvořících její stěny (Kalábek 2016, 179). Konstrukce studny v jednom místě dokonce nese stopy po opravě. Díky dostupným moderním metodám mohly být odebírány vzorky pro vhodné analýzy, aby byla výpovědní hodnota uničovské studny navýšena. Dendrochronologickým datováním byla konstrukce studny zařazena do let 5093–5085 BC, v synchronizaci s radiokarbonovým datováním pak do rozmezí 5464–4615 cal. BC. (Rybniček a kol. 2018, 100–101; Vostrovská a kol. 2020). Kromě zástupců flory mohl být identifikován také osteologický materiál, většina původem savci, ale nacházely se zde také pozůstatky plazů a ryb, žab a dokonce ptáků.

3. Mohelnice-Štěrkovna (okr. Šumperk)

3.1. Popis lokality a přírodní podmínky

Mohelnice (okr. Šumperk) je město ležící v Olomouckém kraji, jehož katastrem na východě protéká a zároveň částečně tvoří jeho hranici řeka Morava. Právě na okraji

mohelnického katastru, na břehu Moravičanského jezera, se nachází archeologická lokalita Mohelnice-Štěrkovna. Ve Státním archeologickém seznamu je evidována pod pořadovým číslem 14-43-20/11. Lokalita se nachází na mírně vlnitém terénu v blízkosti nynějšího ramene řeky Moravy. V bezprostředním okolí není tato lokalita jedinou s archeologickými nálezy, jejich lokalizace podél řeky Moravy tak utváří představu o pravěké osídlení břehu této vodoteče protínající stejnojmenné území od severu k jihu.

3.2. Archeologické výzkumy na lokalitě

Archeologické výzkumy v Mohelnici-Štěrkovně, také známé pod tratí „U bývalého cukrovaru“, jsou spojeny s výstavbou štěrkovny v roce 1952 (Tichý 1954, 1). Samotné výzkumy, vedené Rud. Tichým z Archeologického ústavu v Brně, zde probíhaly v letech 1953 až 1971 (Tichý 2007, 5). Během výzkumů byly postupně odkrývány části polykulturního sídliště vázícího se na tok řeky Moravy (mapa 2–6). Zdejší neolitické sídliště sice bylo zkoumáno systematicky (s občasným přerušením záchrannými archeologickými akcemi), ale přesto nebylo prozkoumáno ve své plné rozloze. Předpokládá se tedy, že odkrytá část není jeho konečnou podobou (Tichý – Kalábková, nepublikováno). Nedaleko zkoumaného sídliště u bývalého cukrovaru, asi půl kilometru na jih, byly porušeny další objekty podobného stáří, a to v trati „Bartošovo pole“ (Tichý 1963, 18). Nenáležely-li tyto objekty jedné rozsáhlé osadě, mohlo se jednat o osady v jakémsi sousedském vztahu, neboť se nacházejí poměrně blízko u sebe. Ostatně také severně od Štěrkovny bychom mohli najít trať „Nadjezd“ také s nálezy dokládajícími zdejší pobyt lidu kultury s lineární keramikou. Rud. Tichý zmiňuje, že sídliště, dle dochovaného archeologického materiálu, existovala ve stejné době a poznamenává, že se mohla také podobně dále vyvíjet (Tichý 1963, 18).

Sídliště ve Štěrkovně bylo tvořené několika typickými domy, jejichž charakteristickým stavebním prvkem je nadzemní křulová konstrukce. Podél některých z nich byly odkryty žlaby, soustřeďující se do jejich středové části. Na sídlišti byly rovněž identifikovány stavby nejstarší fáze kultury s lineární keramikou a označeny jako domy tzv. mohelnického typu (Tichý 1973). Tyto domy jsou ve své konstrukci středové části často děleny kůly uspořádanými do tvaru písmene Y (Podborský 2010, 21). Na prozkoumané ploše sídliště bylo identifikováno celkem 21 neolitických staveb (Tichý 2007, 6).

Na sídlišti byly postupně odkrývány dva komplexy pecí, které se soustřeďovaly do jeho okrajové části (Tichý 1961, 46). Už v roce 1953 byla v objektu 08 odkryta jedna pec,

další, celý komplex byl odkryt v roce 1960 v objektu 044, ve kterém se nacházelo 11 pecí a 4 ohniště. Pece byly kruhového tvaru a jejich podlaha vydlážděna kameny různých velikostí, valouny či plochými kameny. Asi 40 m na východ se rozkládal druhý komplex pecí, většinou stejného půdorysu jako pece komplexu prvního. Zvláštností se ukázala být pec objektu 047, která byla na rozdíl od ostatních obdélného půdorysu a její podlaha vystlána řadami říčních oblázků (Tichý 1962b, 206–207).

V roce 1970 byl zkoumán objekt – jáma č. 224, který se posléze ukázal být studnou. Konstrukce studny, odkrytá na jejím dně v hloubce přibližně 5 m, byla složena z dubových prken naskládaných na sebe a zpevněných v každém rohu třemi sloupky a vytvářela čtvercový půdorys o rozměru asi 1×1 m (Tichý 1972, 18). Ze studny byly odebrány vzorky pro dendrochronologické datování, na jehož základě můžeme objekt datovat do roku 5450 BC (Pavlu 2005, 296). Ačkoliv se v celé výplni studny nacházely fragmenty keramických nádob, ani jedna nebyla zrekonstruovatelná, je tedy možné, že pro nabírání vody ze studny nesloužily nádoby keramické, ale zřejmě organického původu, jejichž fragmenty se v podobě prutů svázaných lýkovým provazem zachovaly ve vlhkém prostředí na jejím dně. Studna 224 není jedinou na lokalitě, 120 m na sever se nacházela další studna (č. 255), jejíž konstrukce se nezachovala, a ještě dále byla odkryta třetí studna (č. 255) s konstrukcí tvořenou dutým dubovým kmenem, kolem kterého snad mohlo být podobné roubení, jako u studny 224. Tyto dvě studny však nepatřily k sídlišti kultury s lineární keramikou, byly datovány do období eneolitu (Tichý 1972, 19–20).

Během výzkumů v roce 1960 byla na sídlišti objevena zvláštní situace složená ze tří celých keramických nádob kultury s lineární keramikou. Nádoby se soustřeďovaly do prostoru, který byl podle terénní situace označen výběžkem objektu 052 (Tichý 1961, 46). Rud. Tichý zde poznamenává, že by se mohlo jednat o hrob kultury s lineární keramikou, neboť nádoby byly nalezeny vzácně téměř neporušené a nacházely se v blízkosti kamene tvaru jehlanu s „rovnou ohlazenou základnou“, který snad mohl sloužit jako označení hrobu. Navzdory nepřítomnosti jakékoliv stopy po uložených ostatcích zemřelého se zdá toto uskupení nádob nenáhodné a Rud. Tichý uvažuje dokonce o symbolickém hrobu (Tichý 1962a, 263–264).

Na lokalitě Mohelnice-Štěrkovna byly odkryty také početné objekty lengyelské kultury, které mezi objekty kultury s lineární keramikou tvořily poměrně pravidelné jámy ve tvaru osmičky (Tichý 1954, 4), a do této kultury byla také zařazena jedna z odkrytých staveb. Na lokalitě byly zaznamenány také pozůstatky kultury zvoncových pohárů. Mimo

strukturu osídlení mladší doby kamenné zde bylo odkryto také několik žárových platěnických hrobů.

3.3. Figurální plastiky a aplikace na nádobách kultury s lineární keramikou z lokality Mohelnice-Štěrkovna

3.3.1. Metoda a materiál

Figurální plastiky z lokality Mohelnice-Štěrkovna byly v rámci této práce zkoumány z dřevě většiny pouze z dostupných kreseb a fotografií, materiál z výzkumů byl rozebrán a v současné době se nachází hned na několika místech² (Tichý, nepublikováno). Plastiky, které zůstaly ve stálé expozici šumperského muzea v Mohelnici, jsem mohla vidět osobně a na základě tohoto nepočteného souboru si utvořit jakousi představu nejen o různorodém uměleckém stylu lidí kultury s lineární keramikou (co kus, to originál), ale také o jedinečnosti a vzácnosti figurálních plastik, ať už ve volné formě, či v jejich aplikované podobě na nádobách. Mohelnický soubor plastik je bohatý svou rozmanitostí. Nacházejí se zde zástupci jak volné, tak aplikované figurální plastiky, antropomorfního i zoomorfního zobrazení, s výzdobou i bez výzdoby.

V této části práce je z dostupných zdrojů zaznamenána vizuální deskripce plastik, jejich rozměry, barva a materiál, ze kterého jsou vyrobeny, případně přítomnost nějaké výzdoby. V popisném systému dále pracuji s morfologií plastik, tedy zdali jsou antropomorfní nebo zoomorfní, zabývám se také stylizací či schematizací jak celé postavy, tak jejich jednotlivých částí, schematizační modely jsem převzala podle P. Acosty upravené v článku L. Kaňákové Hladíkové (2011, 60). Plastiky, které nejsou jednoznačně připojeny ke stěpu nádoby, nebo není zřejmé, že by fragment pokračoval do stěny nádoby, označuji jako volné plastiky. Vzhledem k poměrně vysoké fragmentárnosti plastik nejsem schopná v souboru identifikovat antropomorfní a zoomorfní nádoby (kromě jedné výjimky), proto veškeré plastiky, které se váží na stěp keramické nádoby, označuji za aplikace.

Snažím se zaznamenat nálezový kontext souboru figurálních plastik, jejich mikro-kontext, mezo-kontext a makro-kontext. Tedy váží-li se k nějakému jinému artefaktu, jejich kontext v souvislosti s jinými plastikami v rámci sídliště a místo, kde byly plastiky zanechány a nalezeny. Nálezový kontext a celkově kontext figurálních plastik je nedílnou

---

² V rámci zpracování mohelnických nálezů byla část materiálu převezena na Univerzitu do Hradce Králové a do depozitáře AV ČR Brno v Dolních Věstonic.

součástí jejich interpretace, avšak u mnohých výzkumů provedených ve starších datech se stává, že kontext není zaznamenán tak, aby byla co nejpřesnější interpretace možná. Nálezový kontext zařazuje daný předmět do světa, ve kterém za svého „života“ figuroval. Bez kontextu se figurální plastika stává pouze figurkou, která krom svého uměleckého ztvárnění nemá, co říct. Popisný systém je zaveden do databáze programu MS Access.

Co se týče souboru figurálních plastik a aplikací na nádobách, které jsem pro tuto práci zpracovávala, byly mi k dispozici poměrně pečlivé popisky některých reprezentativních plastik, které byly publikovány Rud. Tichým záhy po výzkumu, avšak co se například jejich přesné lokalizace v objektu týče, o tom nálezové zprávy moc nehovoří. Posbírala jsem co nejvíce informací o jednotlivých plastikách a z dostupných informací jsem soubor zkompletovala do ucelenější podoby za pomoci popisného systému pro tento účel vytvořeného.

Figurální plastiky a aplikace na nádobách byly dále dokumentovány kresebně a fyzicky dostupný soubor z mohelnické expozice Vlastivědného muzea v Šumperku také fotograficky. Obrazová a fotografická dokumentace se nachází v příloze této práce.

Popis nálezů

Inv. č.: A 86000; obj. 078

Uloženo ve Vlastivědném muzeu v Šumperku

Aplikace na nádobě, jeví se jako plastika s lidskou tváří, avšak s rohy (zhodnocení je subjektivní). Jedná se o část okraje nádoby s výdutí (tab. 2:1; tab. 3:1). Asi 2 cm od okraje nádoby je rytá linie přerušovaná důlkem, který se nachází uprostřed při kořeni rohů plastiky. Podobná výzdoba je také viditelná na části střepe pod levým okem tváře. Střep je v této části trochu porušen, avšak je zde viditelná rytá, nerovná linie, která by mohla být snad ústy. Rohy plastiky jsou otupěné, pravděpodobně odlomené, a tudíž se nezachovaly celé, ale dle jejich proporcí se zdá, že chybějící části nejsou větší než 1/3 celkové délky rohů. Pod každým rohem se nachází po jednom z očí, které jsou zhotoveny protáhlým vpichem. Nozdry jsou umístěny až pod zaoblenýmnosem půl-bochánkovitého tvaru a mají rovněž tvar vpichu.

V rámci této práce jsem plastiku zařadila mezi antropomorfní, avšak dovolím si nad ní krátké zamyšlení. Jelikož se aplikace jeví jako antropomorfní (a to z důvodu oddělení očí a nozder od nosu, a také případných úst), nabízí se mi vysvětlení pro přítomnost rohů takové, že jde o tzv. masku („kamoufláž“), tedy člověka (nejspíše šamana) ve zvířecím převleku (Kaňáková Hladíková 2010, 33). Aplikace masky tedy mohla nádobu

symbolicky oddělovat pro určitého člověka a její obsah mohl být konzumován při speciální příležitosti a snad napomáhat danému člověku k bližšímu spojení s duchovním světem.

Inv. č.: A 92258; jáma 84

Uloženo ve Vlastivědném muzeu v Šumperku

Antropomorfní nádoba zachovaná ve větším zlomku výdutě (tab. 3:4). Nádoba je tvořena ze dvou spojených nádob, menší miska je přidržována k větší antropomorfní aplikaci ruky (původně dvěma). Obě nádoby jsou spojeny provrtem, tedy tekutina či jemný sypký materiál mohl z jedné nádoby protékat/se přesypávat do druhé. Na výduti větší nádoby je mimo připojenou misku ještě malé horizontální ucho. Ruka přidržující menší nádobku má zvláště zalomení paže v podobě lokte, avšak chybí detaily jako třeba oddělení prstů.

Nádoba byla nalezena v jámě č. 84, která byla porušena žárovým hrobem č. 3 kultury platěnické. Samotná antropomorfní nádoba byla ve zlomech.

Inv. č.: A 92260; 629–7552/56

Uloženo ve Vlastivědném muzeu v Šumperku

Aplikovaná antropomorfní plastika (tab. 2:3; tab. 3:2). Aplikace je zhotovena v podobě tváře vystupující ze střepu tenkostěnné nádoby přibližně 1,5 cm od okraje, výška zachovaného střepu je 5,4 cm a šířka 4,0 cm. Aplikace je tvořena nosem a dvěma očima, z nichž pravé se nezachovalo celé, pouze část blíže k nosu. Tvář patří do schematizace typu T. Pod zahnutým nosem se nachází mělký oválný tvar, snad ústa. Z levého mandlovitého oka se táhne rytá linie šikmo dolů směrem od tváře. Téměř v polovině zachované linie se nachází drobný důlek, nota. V místech linky je povrch střepu porušen.

Inv. č.: A 92262; 1–2–22; obj. 02

Uloženo ve Vlastivědném muzeu v Šumperku

Volná plastika, zoomorfní (tab. 2:2; tab. 3:6). Plastika pravděpodobně nějakého zvířete, má válcovité tělo. Jeden konec, předpokládám, že zadní, je zakončen tupým kuželovitým výčnělkem (ocas?). Zachovala se pouze jedna noha (pravá přední), která se zdá být v celku. Levá přední noha se zachovala v podobě pahýlku, ze zadních nožek pak žádná. Celé tělo figurky pokrývá výzdoba rytou linií přerušovanou důlky, pravidelně

uspořádaných nad sebe (podél těla, linie pak napříč). Na povrchu figurky se místy objevuje tuhování. V. Podborský považoval tuto plastiku za figurku psa (Podborský 1993; Stuchlík 2004, 222). K této interpretaci se vzhledem k poměrné štíhlosti a protáhlosti plastiky také přikláním.

Objekt 02 se nachází na pracovišti č. 1 v těsné blízkosti objektu 08 a prostoru úzkokolejné dráhy. Je orientován ve směru S–J a jeho výplň obsahovala většinou keramické střepy kultury s lineární keramikou, ale také několik střepů nejmladší fáze lengyelské kultury. Za zmínku stojí střep ze spodku nádoby s částí dna, na kterém je vyrytá stylizovaná postava (inv. č. 1–2–18), datovaný do lengyelské kultury. Mimo keramické nálezy zde byly nalezeny také kousky štípané industrie, fragmenty čepelek a úštěp, drobná mazanice a kosti.

Inv. č.: A 92288; 629–5784/56; obj. 018

Uloženo ve Vlastivědném muzeu v Šumperku

Volná plastika, antropomorfní (tab. 1:4; tab. 3:3). Plastika zobrazuje spodní část těla, klín a nohy. Jde o schematizovanou plastiku, není jasně zdůrazněno pohlaví a nohy končí pahýly, nejsou detailněji modelované. Fragment se zdá omletý (nelze rozpoznat lom), kromě zadní části v místě, kde by se nacházely paty, ale nezdá se, že by z plastiky mnoho chybělo. Tvarem zapadá do dlaně.

Inv. č.: A 92289

Uloženo ve Vlastivědném muzeu v Šumperku

Antropomorfní volná plastika. Fragment patrně antropomorfního chodidla (tab. 2:8; tab. 3:5). Je 4 cm vysoký, okrové barvy s nahnědlými místy. Nožka je zhotovena z jemně plavené hlíny, je zdobená rytou linií, která se obtáčí kolem jiné ryté čáry a tvoří tak lomem přerušovaný ovál na jakémisi nártu nohy.

Inv. č.: 242–5–12/70; tab. 103/6

Prozatímne uloženo na Univerzitě Hradec Králové

Volná plastika, antropomorfní. Jde o fragment plastiky jazykovitě vytažený do strany (tab. 1:6). Na jejím povrchu jsou dvě příčné ryté linie. Lom se na plastice nachází naproti jazykovitému vytažení a pod ním, tedy na dvou stranách z celkové plastiky.

Inv. č.: 242–3–12/70; tab. 119/2; jáma 204

Prozatímně uloženo na Univerzitě Hradec Králové

Aplikovaná antropomorfní plastika, výčnělek ve tvaru ruky (tab. 1:2). Podle kresby se zdá, že výčnělek samotný nebyl dochován celý, pouze jeho částečný negativ. Čtyři krátké prsty výčnělku byly od sebe odděleny jen mírně, mimo prostřední dva, které byly odděleny viditelně. Na střepu aplikace je zachovaná výzdoba v podobě dvou nehtových vrypů.

Aplikace byla nalezena v jámě č. 204, v hloubce 0–40 cm.

Inv. č.: 202–2–05/70; tab. 150/2; jáma 219

Prozatímně uloženo na Univerzitě Hradec Králové

Volná antropomorfní plastika. Jde o zobrazení nohy s chodidlem (tab. 1:5), noha se zdá být odlomena celá (tedy od pomyslného kyčelního kloubu). Chodidlo je zploštělé, nejsou modelované prsty. V místě pomyslného kolene se nachází dva výčnělky? Kresba není dostačující. Chodidlo je široké 1,8 cm a noha se těsně před napojením na spodní část figurky mírně rozšiřuje do přibližně 3,2 cm.

Plastika byla nalezena v jámě č. 219, v hloubce 0–20 cm.

Inv. č.: 102–44–40/61; tab. 189/7; jáma 171

Prozatímně uloženo na Univerzitě Hradec Králové

Aplikovaná plastika, zoomorfní. Jde o odlomený, obloukovitě zahnutý a mírně vybočený roh zvířete (tab. 1:8).

Nalezeno v jámě č. 171, v hloubce 0–10 cm.

Inv. č.: 035–167–34/53; tab. 392/3; jáma 505

Prozatímně uloženo na Univerzitě Hradec Králové

Zoomorfní odlomená aplikace. Aplikace nápadně připomíná hlavu kozy (tab. 1:7), je modelována do tvaru ostrého V. Její oči jsou protaženy vzhůru do ryté linky táhnoucí se podélně uprostřed každého rohu. Jeden roh je odlomen téměř u hlavy, z druhého se zachovala podstatně větší část stáčeující se mírně ke stěně nádoby.

Zoomorfní aplikace byla nalezena v jámě č. 505, v hloubce 0–10 cm.

Inv. č.: 1–13–267; tab. 412/1; obj. 013

Prozatímně uloženo na Univerzitě Hradec Králové

Aplikovaná antropomorfní plastika. Aplikace je antropomorfním výčnělkem ve tvaru ruky (tab. 1:1). Výčnělek je horizontálně provrtán, mohlo by jít tedy o drobné antropomorfní ucho. Je aplikován na výduti nádoby, která je zdobená rytým ornamentem v podobě klikaté linie, v jejíchž vrcholech se nachází vždy důlek. Ruka je modelovaná z oválného výčnělku, ze kterého byly odděleny jednotlivé prsty. Výška střepu je 7,5 cm, šířka pak 5,5 cm, samotný antropomorfní výčnělek je v rozměrech 2,2 × 1,5 cm.

Střep s antropomorfní aplikací byl nalezen v objektu č. 013.

Inv. č.: 037–c5–67–32/59; tab. 481/2

Prozatímně uloženo na Univerzitě Hradec Králové

Aplikovaná plastika, zoomorfní. Odlomený roh zoomorfní plastiky (tab. 1:9). Roh je jen mírně zahnutý, spíše přímý.

Inv. č.: 031–d3–56–46/59; tab. 873/5

Prozatímně uloženo na Univerzitě Hradec Králové

Volná antropomorfní figurální plastika. Jde patrně o spodní končetinu antropomorfní plastiky (tab. 1:3), zachovanou v podobě 4,2 cm vysokého válečku s průměrem 2,6 cm. Fragment tvoří tři podélné žlábků, které jsou od sebe vzdáleny po 0,5 cm. Na obou koncích je plastika odlomena.

Inv. č.: 091–?–?– 34/70; tab. 1100/2

Prozatímně uloženo na Univerzitě Hradec Králové

Antropomorfní plastika, nelze určit, zdali jde o aplikaci či o volnou plastiku (tab. 2:6). Do grafů jsem ji zařadila mezi volné figurální plastiky. Plastika zobrazuje snad trup ženy s ňadry. Tato plastika mi byla dostupná ve dvou kresbách. Přestože jsem nemohla vidět plastiku na vlastní oči, měla jsem k dispozici dvě kresby na porovnání. Kresba publikovaná Rud. Tichým (1962c, tab. 17:1) je zobrazená naopak než kresba studentů z Univerzity Hradec Králové, tedy opačným koncem dolů. Na tomto příkladu jde vidět subjektivní pojetí plastiky, dva kreslíři vidí stejnou věc úplně jinak. Jeden konec plastiky figurky je zploštělý a protažený do zadní části, na druhou stranu, než jsou ňadra. Tato část by mohla naznačovat, že plastice zde něco chybí (z kresby R. Tichého by to mohla být snad nádoba). Zdá se, že je plastika poměrně elegantně modelovaná, držím-li se kresby R. Tichého, řekla bych, že je do jisté míry realistická. Zřetelné oddělení hrudního koše a viditelné napojení na pánev ruší proporčně jen límeč vytažený dozadu místo hlavy.

Inv. č.: 34/70; tab. 1100/3; obj. 018

Prozatímně uloženo na Univerzitě Hradec Králové

Volná zoomorfní plastika ve tvaru hlavičky zvířete s rohy (tab. 2:4). Jde o odlomenou hlavičku pravděpodobně nějakého chovného zvířete. Rohy jsou zhotoveny v podobě kuželů trčících šikmo do stran, jde vidět jakési oddělení rohů, nejsou jen vytaženy z modelované hlavičky. Oči jsou naznačeny dvěma důlky.

Inv. č.: 5785/56–34/70; tab. 1100/6; obj. 018

Prozatímně uloženo na Univerzitě Hradec Králové

Volná plastika, zoomorfní. Jde o pokroucený patvar z pálené hlíny (tab. 2:7), ve kterém jde (podle kresby) jen subjektivně rozeznat zoomorfní zobrazení. Mohlo by se jednat o ležící zvíře.

Inv. č.: 9849/56–34/70; tab. 1100/7; obj. 018

Prozatímně uloženo na Univerzitě Hradec Králové

Volná zoomorfní plastika v podobě ptáčka se složenými křídly (tab. 2:5). Plastika je 2,2 cm vysoká. Navzdory své drobnosti je ptáček modelován poměrně detailně, je zobrazen zobák, oko a také zobrazení oddělení křídla od těla.

3.3.2. Analýza

Soubor figurálních plastik a aplikací na nádobách z Mohelnice-Štěrkovny je složen z přibližně 18 kusů identifikovaných jako figurální plastiky, z toho je alespoň 10 kusů zástupců volné, čtyři kusy jsou jisté aplikace na nádobách a jeden kus náleží pravděpodobně antropomorfní nádobě. Alespoň tři kusy se jeví jako aplikace odlomené z těla nádoby.

Dle zhodnocené morfologie jsou v souboru plastik z Mohelnice-Štěrkovny zastoupeni představitelé zoomorfní volné plastiky, a to v počtu čtyř kusů. Zoomorfní figurky jsou různorodé, nezobrazují jen jeden druh – pták, skot, pes. Antropomorfní figurální volná plastika podlehla větší či menší fragmentárnosti, lze rozpoznat spíše tělní části nežli celou figurku. Fragmentů antropomorfní volné plastiky je tedy alespoň pět kusů. Jako aplikovanou zoomorfní plastiku mohu označit dva kusy odlomených zvířecích rohů a fragment schematizované zoomorfní hlavy. Antropomorfní aplikovaná plastika je v souboru zastoupena čtyřmi kusy. Zvláštní místo v souboru zaujímá část antropomorfní

nádoby, tzv. spojité. Nachází se zde rovněž trup snad antropomorfní plastiky, s jehož zařazením mezi volné či aplikované plastiky jsem měla trochu problém, v souvislosti s mým dříve zmíněným prohlášením jsem tuto plastiku zařadila mezi plastiky volné. Početný poměr jednotlivých plastik je znázorněn příloženými grafy.

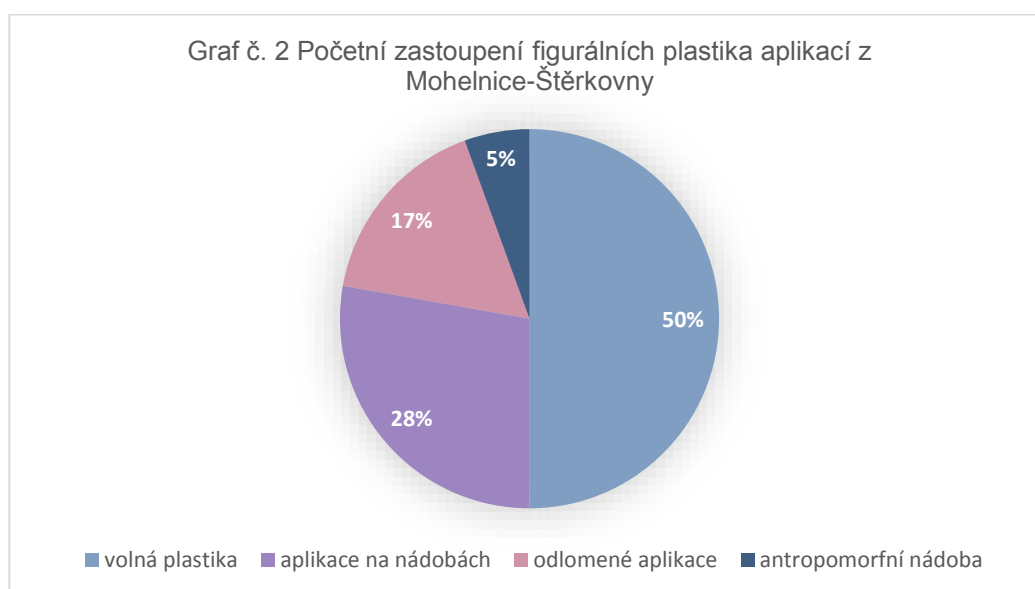
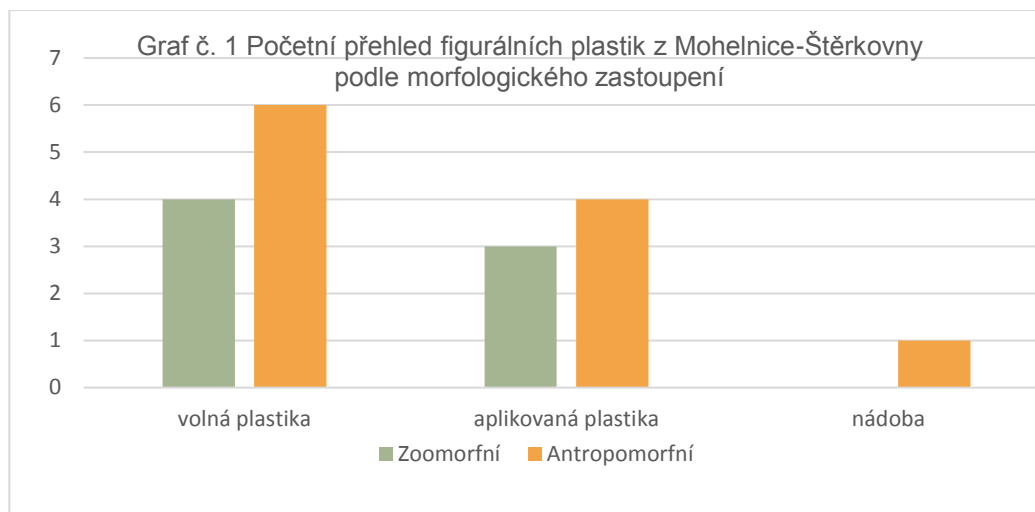
Volná plastika se ve svých zachovaných rozměrech pohybuje od 1,5 cm do 5,3 cm výšky, téměř žádná volná plastika ze souboru se nezachovala ve své úplnosti, kromě plastiky ptáčka. Volná antropomorfní plastika zobrazuje především části lidského těla, v kolekci se nachází jedna spodní část (nohy s klínem), jeden trup s ěadry, jedna celá noha a dva fragmenty noh a jedna část snad trupu lidské plastiky. Volná zoomorfní plastika je ve svém zobrazení různorodá. V celku se zachovala plastika ptáčka, ostatní plastiky postrádají některé části těla. Do volné zoomorfní plastiky z kolekce dále patří hlava skotu, tělo snad psa, zdobené rytými liniemi s důlky, bez hlavy a tří noh, patvar z pálené hlíny vytočený do strany, který by mohl být ležícím zvířetem.

Aplikovaná plastika se zachovala na různě velkých střepech keramických nádob, které jsou všechny zdobené. Do této kategorie jsem zařadila také tři odlomené aplikace, které se neváží na stěnu nádoby, ale je zřejmé, že k nádobě patřily. Jedná se tedy o dva odlomené rohy a hlavu snad kozy ve tvaru ostrého V. Aplikace na keramickém střepe se soustřeďují k jejich okraji případně na výduť, na výduti jsou to pak především antropomorfní výčnělek a ucho, u okraje se jedná o tváře/hlavy. Antropomorfní výčnělek a ucho zobrazují schematizované lidské ruce. Při okrajích se nachází jedna antropomorfní tvář s rohy, další je antropomorfní aplikace, tvořená nosem a očima.

V souboru se nachází také jeden kus antropomorfní nádoby. Zachován je okraj s hrdlem a částí výdutě, na které se nachází horizontální ucho a část další nádoby přidržované antropomorfní aplikací ruky. Početní přehled figurálních plastik a aplikací na nádobách podle morfologického zastoupení je uveden grafem č. 1. Celkové složení souboru je zavedeno do grafu č. 2.

Většina zkoumaných figurálních plastik a aplikací na nádobách z Mohelnice-Štěrkovny (označené přírůstkovým číslem mohelnického muzea) je modelována z jemně plavené hlíny okrové, místy šedé či nahnědlé barvy. Střep s aplikací antropomorfní tváře (A 92260) je z materiálu tmavší šedé barvy. Tělo psa nese místy stopy po tuhování.

4. Figurální plastiky a aplikace na nádobách kultury s lineární keramikou na Moravě

Na území regionu Moravy bylo objeveno minimálně 62 figurálních plastik kultury s lineární keramikou. Ačkoliv je jejich výskyt poměrně vzácný, objevují se ve větším množství než např. v Čechách. V této kapitole bych se některým z moravských plastik kultury s lineární keramikou ráda věnovala. Detailnější informace, pokud byly publikovány, jsou zaevidovány do databáze Access. Orientační mapka se situačním přehledem moravských lokalit s nálezy figurálních plastik a aplikací na nádobách se nachází v příloze této práce (mapa 1).

4.1. Bojanovice (okr. Znojmo)

Podborský 1993, 94, obr. 49:20

Z Bojanovic pochází hlava antropomorfní plastiky. Hlava je pečetičkového tvaru, tedy na temeni zploštělá. Obličej je znázorněn očima v podobě důlků a nosem situovaným přesně mezi oči, podobné velikosti, avšak plasticky modelovaným. Na zploštělé ploše hlavy je rytá výzdoba do písmene V.

4.2. Boskovštejn (okr. Znojmo)

Uloženo: Moravské zemské muzeum Brno; Čížmář 2008, 162

Antropomorfní plastika z Boskovštejnu znázorňuje horní část postavy do pasu (tab. 6:10). Plastika má ruce ohnuté v bok a patří tak do schematizačního modelu typu Φ (Kaňáková Hladíková 2011). Hlava plastiky je zploštělá, trochu vytažená dozadu a tvoří tak jakýsi baret. Na přední straně figurky se neobjevuje žádné zdobení, kromě rytého žlábků oddělujícího hlavu od těla. Na zadní straně plastiky se žlábek již nevyskytuje, je nahrazen celoplošným větvičkovým motivem, tedy záda plastiky jsou zdobena rytou linií procházející v oblasti páteře a dalšími linkami vycházejícími ze středové linie šikmo dolů do oblasti boků. Figurka je poměrně plochá a mírně prohnutá lokty směrem dovnitř.

Marešová 1971, tab. 3:1; Becker 2007, taf. 21:1

Z Boskovštejnu rovněž pochází nádoba se zoomorfními uchy (tab. 6:6). Ucha jsou provrtána svisle a vrt je poměrně úzký. Rohy dobytka jsou kratší a zahroceny v tupém úhlu, takže spolu s tlamou tvoří trojúhelník. Aplikované zvíře postrádá zobrazení očí, nozder nebo tlamy. Nádoba je zdobena rytou volutovou výzdobou, vždy se od zoomorfního ucha rozbíhají dvě voluty, které se pak k němu stáčí zpět. Ucho je pak vždy v bodě jejich rozdělení.

4.3. Brodek u Prostějova (okr. Prostějov)

Vostrovská 2009, obr. 2 a 3

Z Brodku u Prostějova pochází antropomorfní plastika v podobě hlavy se schematizovaným obličejem (tab. 8:3 a 5). V oblasti čela se nacházejí dva provrty, které naznačují, že plastika mohla sloužit jako závěsek. Hlava je plochá, bez výrazného oddělení přechází v krk a pod ním je odlomena. Po stranách jsou modelovány uši jakoby zmáčknutím hlavy po stranách a následným upravením do požadovaného tvaru. Nos je mírně zakřivený a situovaný přibližně doprostřed mezi oči. Oči jsou ve tvaru dvou důlků.

Pod nosem se nachází ústa, která jsou zhotovena širším nepravidelným vrypem na rozhraní krku a hlavy. Dva provrty na čele plastiky se nacházejí v oblasti nadočnicových oblouků, poměrně souběžně s kořenem nosu a provázek tudy procházející by mohl tedy vypadat jako rohy vycházející z čela figurky.

4.4. Dukovany (okr. Třebíč)

Marešová 1971; Becker 2007, taf. 21:2

Z lokality Dukovany pochází nádoba se zoomorfními uchy (tab. 6:5). Zoomorfní určení je přitom subjektivní, nos je zhotoven jako „kulička“ a ne jako běžně zobrazovaná zoomorfní tlama. Rohy jsou mírně zakulacené, poměrně ploché a s důlky. Důlky tvoří také oči po stranách nosu. Celkový vzhled aplikace tedy připomíná spíše zajíce než zástupce dobytka.

4.5. Hulín-Pravčice (okr. Kroměříž)

Inv. č.: 04/2007-3270-1; uložení: AC Olomouc; Čižmář 2008, 164

V Hulíně-Pravčicích byl nalezen fragment zoomorfní obloukovitě prohnuté plastiky (tab. 6:9). Plastika je na jednom konci rozdvojena a zobrazuje tak přední nohy. Hlava zvířete je zploštělá, a ačkoliv není zachovaná celá, lze rozeznat dva laloky a předpokládat třetí, odlomený, celkový vzhled by tedy byl trojlístkový. Tato část by mohla být schematizovanou hlavou. Na její ploše se nachází tři ryté linky, které se scházejí v jednom bodě.

Inv. č.: 04/2007-1348-1; uložení: AC Olomouc; Čižmář 2008, 164

Z této lokality také pochází zoomorfní výčnělek ve tvaru zvířecí hlavy s rohy (tab. 8:9), které však byly rovněž aplikovány na nádobu (tedy tolik nevystupovaly). Přes rohy a čelo přechází rytá linie, která tak spojuje oba rohy.

4.6. Koňská jáma u Suchdola (okr. Blansko)

Skutil 1962, tab. 11

V jeskyni Koňská jáma u Suchdola byl nalezen okrajový střepek nádoby kultury s lineární keramikou s aplikací antropomorfní tváře (tab. 8:11). Tvář se nachází v blízkosti plastického výčnělku s promáčklým vrcholkem. Je tvořena opět pouze horní partií obličej, pod plasticky zvýrazněnou linkou obočí, která plynule přechází v nos, se nacházejí dvě oči zhotovená důlkem ve tvaru kávového zrna. Nos je značně protáhlý a

obloukovitý. Střep nádoby je dále zdoben rytou výzdobou v podobě pásů vyplněných důlky.

4.7. Kralice na Hané (okr. Prostějov)

Inv. č.: 211411; uložení: Muzeum Prostějovska v Prostějově; Čižmář 2008, 168

V Kralicích na Hané byl nalezen fragment nádoby s antropomorfní aplikací tváře (tab. 8:6). Tvář je modelována v T schématu (Kaňáková Hladíková 2011). Pod zvýrazněným obočím se nacházejí oči zhotovené stylem důlků ve tvaru kávových zrn. Nos je ze stěny nádoby vytažen a zašpičatěn.

4.8. Lipník nad Bečvou (okr. Přerov)

Poláková-Uvírová 2015

Z Lipníku pochází torzo antropomorfní plastiky (tab. 7:2). Je tvořeno válcovitým trupem zdobeným rytým ornamentem. Plastikou příčně dělí rytá linie na dvě části. Ve spodní části se nacházejí tři vertikální ryté linie uprostřed, na bocích pak dvě obloukovité, tedy po každé straně jedna. V horní části torza je rytá linie procházející středem trupu, v jejíž horní části je se větví na čtyři a v části dolní na další tři linie, opět se na bocích vyskytují dvě obloukovitě zahnuté ryté linie. Spodní část plastiky se jeví jako ohlazená, celistvá, zdá se tedy, že nohy nechybí. V horní části je mírný náznak vyběhající paže.

4.9. Mašovice (okr. Znojmo)

Uložení: Ústav archeologické památkové péče Brno, v.v.i.; Čižmář 2008, 168

Z Mašovic pochází antropomorfní aplikace tváře (tab. 8:8). Tvář je znázorněna snad již typickým T schématem, tedy nadočnicové oblouky přecházejí v nos, podél kterého se nacházejí dvě důlkovité oči. Nos je vytažen směrem dolů a zašpičatěn. Ústa chybí.

4.10. Nová Ves u Ivančic (okr. Brno-venkov)

Inv. č.: Pa 18/76; uložení: Moravské zemské muzeum v Brně; Čižmář 2008, 167

Z Nové Vsi pochází antropomorfní aplikace na fragmentu výdutě keramické nádoby (tab. 6:12). Postava se jeví jako zachovaná v celku. Její hlava je zploštělá, na bocích vytažená do tvarů připomínajících rohy. Na jejích koncích se nachází vždy po jednom důlku. Uprostřed čela je situován důlek, pod kterým hlava přechází v dlouhý krk nebo nos, případně nos plynule přecházející v krk. Oči se nenachází na plastice, ale právě na střepu nádoby, podél nosu. Krk se napojuje na trupovou partii postavy, která je

vzhledem k celkovým proporcím aplikace poměrně malá. Z drobného trupu tvarovaného v oblasti hrudníku v nadra, vychází dvě ruce, obě na opačnou stranu, obě zakřivené v dynamické vlnovce. Prsty rukou jsou jen hrubě odděleny zářezy a jejich počet neodpovídá realitě, na každé dlani se nachází po čtyřech prstech. Nohy postavy se zvonovitě rozšiřují směrem dolů a jsou přitisknuty k sobě. Celkově plastika působí až mimozemským dojmem.

4.11. Oblekovice (okr. Znojmo)

Říhovský 1964, tab.6

V Oblekovicích byla nalezena antropomorfní hlava se schematizovaným obličejem (tab. 8:4). Hlava volně přechází v široký krk. Obličej je tvořen pouze očima v podobě krátkých rytých linek a nosem jakoby dvěma prsty vytaženým z keramické hmoty. Hlava nenese známky zdobení, v oblasti zátylku je odštípnuta.

4.12. Pavlice (okr. Znojmo)

Ondruš 1965; Becker 2007, taf. 19:2

V Pavlicích pochází zoomorfní aplikace, ucho tvořené trojúhelníkovitým fragmentem (tab. 6:7). Rohy jsou ulomeny těsně u hlavy, tlama je zahrocená. Nejsou zobrazeny obličejové prvky.

4.13. Podolí (okr. Šumperk)

Inv. č.: A 3528; uložení: Vlastivědné muzeum v Šumperku;

V Podolí byla nalezena zoomorfní plastika válečkovitého tvaru (tab. 8:1). Plastika je podobná té mohelnické, tedy má ulomené dvě končetiny, další dvě jsou v podobě pahýlků, v celku je zachován jen ocásek, který je zde navíc provrtán. Na těle figurky se nachází rytá výzdoba, která znázorňuje snad žebra.

4.14. Postřelmov (okr. Šumperk)

Inv. č.: AS 10162; uložení: Vlastivědné muzeum v Šumperku; Goš – Halama 2006

Z Postřelmova pochází aplikovaná antropomorfní plastika v podobě téměř kulaté hlavy se zploštělým obličejem. Napojení na nádobu se zachovalo jako ramena figurky, v hrudní partii zdobená rytým ornamentem jedlové větvičky. Oči jsou v podobě kruhových důlků a spolu s rozevřenými ústy vytváří dojem údivu.

4.15. Těšetice-Kyjovice (okr. Znojmo)

Inv. č.: 508AB/0-20/1; Kazdová 1999, obr. 3; Čižmář 2008

Z Těšetic-Kyjovic pochází antropomorfní nádoba (tab. 7:5), která má plasticky modelovány nohy. Ruka a výzdoba těla je zhotovena rytým ornamentem. Na přední a zadní straně je to ornament ryté linie přerušované důlky, poměrně symetrický. Vždy středem dané části prochází jedna linie, ze které jsou vedeny šikmo dolů v zadové a šikmo nahoru v přední části další ryté linky. Celý ornament je zasazen do jakéhosi rámu, v oblasti přední části nádoby je ornament ještě horizontálně dělen na tři části.

Inv. č.: 1653B/0-20/XY; Vostrovská 2018, tab. 104:5

Z téže lokality pochází rovněž fragment antropomorfní plastiky, ztvárněný v podobě zaobleného kusu snad boku figurky (tab. 7:3). Na oblé straně se nachází dva kruhové důlky a tři ryté linie jakoby ohraničující část s důlky ze tří stran.

Inv. č.: 218KB/0-20/K133254/1; Vostrovská 2018, tab. 37:7

Jako antropomorfní aplikaci bych rovněž zařadila výčnělek členěný na pět článků (tab. 7:4). Podél tohoto antropomorfního zobrazení se nachází poměrně pravidelně kruhové mělké důlky.

Inv. č.: 414A/0-20/XY; Vostrovská 2018, tab. 56:7

Dále zde patří tyčinkovitý fragment antropomorfní končetiny, jehož jedna strana je mírně zploštělá a naznačuje tak přiléhavost k druhé nožce (tab. 7:1).

Inv. č.: B4-6g-238/5; Vostrovská 2018, tab. 97:9

Pro zástupce zoomorfní aplikace na nádobě bylo nalezeno ucho ve tvaru dobytčí hlavy, snad kozlí (tab. 7:7). Rohy jsou odlomeny, jediná zobrazená část obličeje je tlama zhotovená krátkou horizontální rýhou v oblasti čumáku. Ten je mírně zvednut ze stěny nádoby. V místě, kde by měly být oči se nacházejí po dvou ryté linie (celkem čtyři). Stopy po ryté výzdobě se nacházejí také na dochované části střepu nádoby.

Vostrovská 2018, tab. 60:8

Jako schematizovanou zoomorfní aplikaci bych interpretovala také ucho (tab. 7:6), jehož vrcholek je vytažen do dvou rohů. Rohy jsou zakulacené a mírně se stácejí zpět k nádobě. Ucho je situováno na výduť nádoby, dochovaný střep nese výzdobu rytou linií

zlomenou v důlku. Další linie vbíhá na jedné straně do ucha a na straně druhé opět vybíhá ven, zoomorfní ucho tak plní funkci důlku.

4.16. Vedrovice (okr. Znojmo)

Uložení: Moravské zemské muzeum v Brně; Čižmář 2008, 164

Ve Vedrovicích byla nalezena půl-postava antropomorfní figurky (tab. 8:2), jejíž držení těla by mohlo naznačovat, že se jednalo původně o aplikaci. Zachovaná je horní polovina těla, hlava z ramen vybíhá přímo, není zde náznak krku. Ruce směřují šikmo dolů před postavu a jsou odlomeny, jako by držely nádobu. V poměrně plochém pase je figurka přelomena. Oči jsou zhotoveny hluboko vtlačenými důlky, díky čemuž došlo k vystoupenutí nosu. Plastika je bez zdobení. Celé tělo figurky je mírně esovitě prohnuto, jako by se plastika chtěla od nádoby odlepit.

Uložení: Moravské zemské muzeum v Brně; Čižmář 2008, 165

Ze stejné lokality pochází také velice zajímavá antropomorfní aplikace (tab. 8:7). Na zachovaném fragmentu nádoby se nachází téměř celá postava a je očividné, že nebyla jediná. Antropomorf je otočen břichem k nádobě, hlava přečnívá přes její okraj. Na hlavě se nachází tři otvory. Ruce figurky jsou nataženy šikmo dolů a objímají tak nádobu, zároveň je zde patrná ruka další postavy tak, že se drží za ruce. Zachovaná aplikace je válečkovitého tvaru se zploštělou hlavou, tvarováno je ovšem pozadí, které typickou linkou oddělující hýždě přechází v souběžné nohy ztrácející se v těle nádoby. Střep nádoby je zdoben rytými linkami přerušovanými důlky. Jeden důlek je rovněž na zádech plastiky.

Uložení: Moravské zemské muzeum v Brně; Čižmář 2008, 166

Z Vedrovic také pochází trup antropomorfní plastiky, který je ozdoben rytými liniemi (tab. 8:10). Torzo je ploché, hrudní část rozšířenější. Po stranách je plastika zdobena liniemi zahnutými do oblouků, středová část je ohraničena dvěma svislými liniemi, mezi nimiž se nachází výzdoba kratšími nepravidelnými zakřivenými linkami.

Podborský 1993, obr.50:2

Byl zde nalezen také zástupce zoomorfní aplikace. Na výduti kulovité nádoby jsou aplikovány výčnělky v podobě schematizovaných hlav dobytka (tab. 6:4). Hlavy jsou

poměrně hrubě modelované, mají mírně zakulacené rohy stoupající poměrně přímo vzhůru. Jsou znázorněny oči a tlama. Nádoba je dále zdobena rytou výzdobou s důlky.

4.17. Žopy u Holešova (okr. Kroměříž)

Tichý 1960, obr. 2:4

Z lokality Žopy u Holešova pochází fragment antropomorfní nohy (tab. 6:8). Noha je odlomena u kolene, které je viditelně zahnuté, zdá se tedy, že celková plastika seděla. Chodidlo je znázorněno pouze schematicky, nejsou zobrazeny prsty a také špička, která by mohla naznačovat tvar prstů, není v realistické poloze, tedy aby byly špičky k vnitřní straně chodidla, je spíše vycentrovaná. V oblasti zahnutí kolene tvoří dvě ryté linky písmeno V, tedy horní část rytého ornamentu je odlomena spolu se zbytkem plastiky.

5. Vyhodnocení

V souboru figurálních plastik a aplikací na nádobách kultury s lineární keramikou z lokality Mohelnice-Štěrkovna jsou navzdory poměrně malému počtu zastoupeny téměř všechny známé typy figurální plastiky. Žádná plastika není zastoupena dvakrát stejná, výjimku tvoří dva odlomené rohy, ačkoliv nejsou identické, mají podobné rozměry a jsou stejného zobrazení. Figurální plastiky a aplikace na nádobách odrážejí v jistém smyslu vztah lidí kultury s lineární keramikou k ostatním živým tvorům. V zoomorfním zobrazení nebyl upřednostňován pouze jeden druh zvíře, nelze tedy předpokládat, že by figurky představovaly nějaká božstva nebo byly odrazem vnímání duchovního světa. Zobrazená zvířena naznačuje, že se jednalo o domestikovaná a ochočená zvířata (hlava skotu, tělo psa, figurka ptáčka). Na druhou stranu antropomorfní plastika se zdá být v bližším vztahu k neolitickým religiozním postojům než zoomorfní. Způsob zobrazení antropomorfů se jeví jako tajemný (tvář vystupující z těla nádoby, zobrazení snad šamana, odlomené tělní části) a nabízí možnosti výkladu těchto plastik jako součást kultovních praktik.

Zhodnotíme-li celý soubor antropomorfních a zoomorfních plastik a aplikací na nádobách v této práci zkoumaných, zjistíme, že některé prvky jsou v rámci kultury s lineární keramikou přenosné, sdílené. Například antropomorfní aplikace s rohy (A 86000) z Mohelnice-Štěrkovny se nápadně podobá aplikaci z Poigenu (viz tab. 6:11; Probst 1991; Kaňáková Hladíková 2011, 68, obr. 8.4). Nepočítám-li mohelnickou aplikaci s rohy, vyskytují se v kompletním souboru z Moravy celkem čtyři fragmenty

obličejových nádob, a to mašovická (tab. 8:8), mohelnická (tab. 2:3), kralická (tab. 8:6) a suchdolská (tab. 8:11). Všechny tyto tváře jsou modelovány v T schématu (Kaňáková Hladíková 2011) a mají společné vystouplé plastické obočí, některé více, jiné méně. Z prostředka plastického žebra na čele je pak vytažen nos, mašovická a kralická tvář si jsou v tomto ohledu podobnější, nos je zahrocen do kosé špičky. Mohelnická aplikace tváře má spíše skobovitý nos. U tváře z Koňské jámy u Suchdola je nos vytažený z plastického žebra místo obočí, jako by se linky obočí setkaly uprostřed a stekly v obloukovitý nos dolů. Všechny tyto zmíněné plastiky mají oči zhotovené v podobě oválných důlků, u mašovické a kralické tváře se zdá, jako by zhotovením očí byl vymáčknut hřeben nosu. Mašovická aplikace se nezachovala s fragmentem střepu nádoby, nelze tedy vyvodit závěr, že všechny tváře byly aplikovány na zdobené nádoby, ačkoliv je to pravděpodobné. Objevuje se rytá linie spojená s důlkovanou výzdobou ať na samotných linkách, nebo třeba v „chlívku“ jimi utvořeném (tvář z Koňské jámy). Zdá se taky možné, že výrazně modelované obočí má spojitost se zploštělými hlavami, případně do stran vytaženými, jako u aplikace z Nové Vsi (tab. 6:12) a jsou takovým velmi schematizovaným prvkem zoomorfních rohů, které se objevují například na aplikaci z Mohelnice (tab. 2:1). V tomto případě však nejsem schopna odpovědět na otázku, proč některé tváře mají rohy a jiné pouze žebro. Mohlo jít o vyjádření statutu zobrazovaného, nebo o vyjádření statutu toho, jemuž nádoba patřila (Tomašovičová 2018, 86). Je známo, že u některých kultur hrál roli diferenciacce společenského postavení, věku, případně genderu, účes (Remišová Věšíňová 2017, 106). Podobnou myšlenku uvádí T. Tomašovičová také pro výskyt „srpovité“ výzdoby v čele tváře ve východní větvi osídlení kultury s lineární keramikou (Tomašovičová 2018, 86).

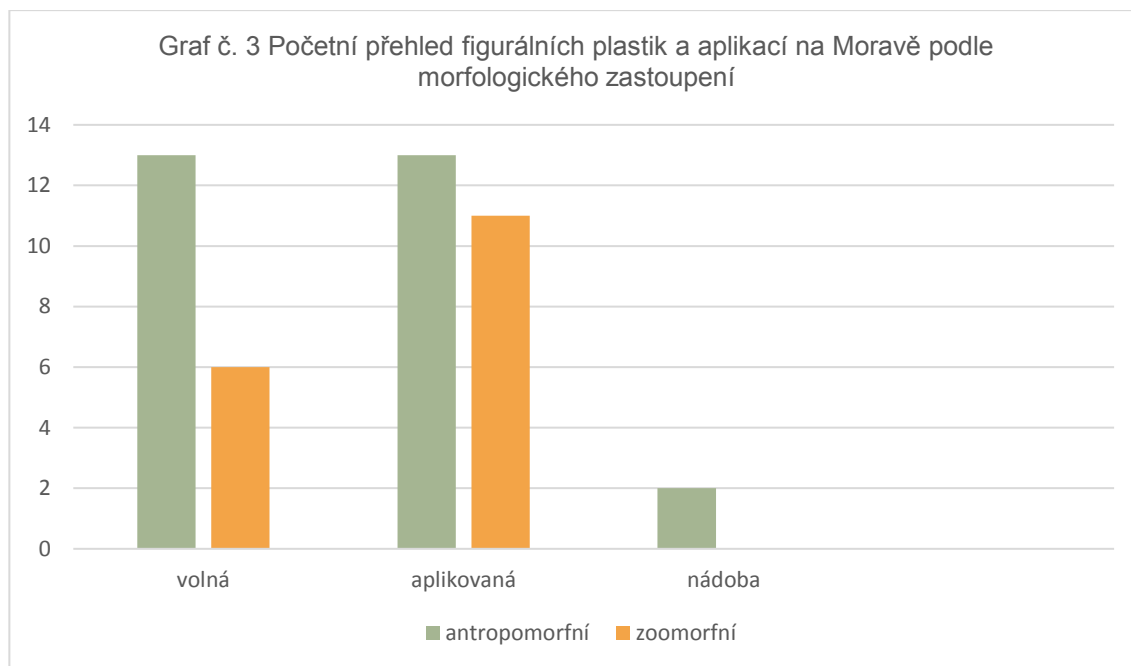
Motiv rohaté tváře nebo antropomorfní postavy s temenem hlavy nápadně protažený do stran se vyskytuje také na aplikaci z Nové Vsi u Ivančic (viz tab. 6:12; Čižmář 2008, 167). Tuto aplikaci L. Kaňáková Hladíková interpretuje jako zobrazení tanečníka, a to díky dynamickému pohybu rukou (Kaňáková Hladíková 2011, 72). Konkrétně pro aplikaci z Nové Vsi se zdá, že zobrazuje člověka v převleku, v masce nebo kostýmu, při tanci nebo rituálním tanci (Tomašovičová 2018, 90). Ve zkoumaném souboru není podobné aplikace, ačkoliv motiv z Vedrovic (tab. 8:7) by se mohl vykládat různě. Je zřejmé, že vedrovická plastika nebyla jedinou na původně celé nádobě. Zlomek paže další postavy naznačuje, že postav zde bylo více a že se držely za ruce, objímajíc tak nádobu. Vedrovická aplikace má stejně jako ta z Nové Vsi zploštělou hlavu, motiv opakující se v kultuře s lineární keramikou poměrně často. Rovněž se zdá, podle

zhodnocení moravského souboru, že zploštělé hlavy se objevují převážně, jestli ne pouze, v aplikované podobě. Také „půlčik“ (tab. 6:10), jak jsem si boskovštejnskou půl-postavu nazvala, s rukama v bok je interpretován jako aplikace odlomená z nádoby, a opět má zploštělou hlavu, o které je poznamenáno, že by mohla být snad jakýmsi čepcem (Podborský – Čižmář 2008, 162). Výjimkou z těchto „plochohlavých“ antropomorfních aplikací je snad odlomená aplikace z Vedrovic (tab. 8:2) postřelmovská hlavička. Figurka z Vedrovic je velmi schematizovaná, ačkoliv stále ve tvaru antropomorfní postavy.

Poměrně běžným jevem ve výzdobě zoomorfních plastik je rytá linie spojující rohy přes čelo. U takovéto linie se setkáváme nejen na mohelnické aplikaci (tab. 1:7), ale také na zoomorfních aplikacích z Hulína-Pravčic (tab. 8:9) nebo třeba z Bylan v Čechách (tab. 6:1 a 3). Zvláštní rytý ornament se nachází na čele zoomorfní plastiky z Hulína-Pravčic (tab. 6:9). Ornament je tvořen ze tří rytých přímých linek vybíhajících z jednoho bodu. Další rytá výzdoba se nachází v místech očí těštické aplikace, jejíž rohy jsou odlomeny. Ze zhodnocení zoomorfní kolekce plastik z Moravy se zdá, že rytý ornament/linie přes rohy/čelo zvířete byl často využíván.

Z volných zoomorfních plastik se v souboru nachází dvě torza zvířátek z Mohelnice (tab.2:2) a z Podolí (tab.8:1). Obě torza jsou válečkovitého tvaru, ovšem mohelnické je více prohnuto v hřbetě a podolské je spíše nafouknuté. U interpretace podolského zvířátka se přikláním k možnosti zobrazení dobytka, respektive prasete, právě kvůli plnějšímu bříšku. Z volných antropomorfních plastik se zachovávají především tělní části, ať už jsou to části končetin (tab. 1:3–5; tab. 2:8; tab. 6:8, tab. 7:1), hlavy (tab. 8:3–5) nebo torza (tab. 7:2; tab. 8:10). Části končetin se zachovávají častěji než celé plastiky, případně trupy, torza. Fragmentované nohy a ruce mnohdy nelze jednoduše identifikovat.

Celkově se ve zkoumaném souboru vyskytuje 13 volných antropomorfních plastik a převažují tak početně nad zoomorfními, kterých je šest. V počtu aplikací na nádobách jsou antropomorfní aplikace zastoupeny 13 kusy, zoomorfní jsou převážně ucha, kterých je 11 kusů. V Souboru se také vyskytují dvě antropomorfní nádoby, obě zdobené rytou linií s důlky. Početní přehled plastik z Moravy podle morfologického zastoupení jsem uvedla v grafu č. 3.

6. Diskuze

6.1. Funkce plastik a aplikací na nádobách

V této části práce se snažím kriticky zhodnotit některé otázky týkající se významu figurální plastiky kultury s lineární keramikou. Prvním bodem je samozřejmě jejich místo v neolitickém náboženství, jejich možná role při rituálech a význam, často spojovaný s kultem plodnosti (Podborský 2006, 132; Remišová Věšíňová 2017, 55, 125). Dále uvažuji nad jejich významem jako umělecké dílo, tento názor se objevil v souvislosti s mladopaleolitickým uměním (Lewis-Williams 2007, 54–55), a nakonec se zaobírám úvahou nad jejich možnou multifunkčností (Remišová Věšíňová 2017, 126–128). V tomto posledním bodě také zkoumám spíše myšlenky než hypotézy, které se objevily, při studiu neolitických plastik a které nejsou tolik populární, ale také zasluhují být zhodnoceny.

Při snaze o interpretaci figurálních plastik a aplikací vyvstávají početné problémy. Od jejich tvůrců nás dělí několik tisíc let, a proto zcela chybí kulturní kontext. Objevují se také problémy s aplikací kontextuální analýzy a velkou překážkou k interpretaci figurálních plastik je v neposlední řadě jejich vysoká fragmentárnost (Becker 2010, 31).

Figurální plastiky jsou známy již od paleolitu. Paleolitické antropomorfní a zoomorfní ztvárnění se v období paleolitu vyznačuje obrovskou různorodostí jak v použitém materiálu, užitou technikou nebo ve spojení s jinými předměty (Floss 2009; Becker 2014, 31), rovněž úroveň schematizace je variabilní. V paleolitickém figurálním

zobrazení je viditelný důraz na zobrazení lovné zvěře, který je vysvětlován jejím vysokým významem pro tehdejšího člověka, neboť lovená zvěř byla pro něj nezbytná k životu nejen jako potrava, byla také jako zdroj potřebného materiálu. V. Becker poznamenává, že lidé v paleolitu zkoumali lovenou zvěř s až vědeckým zájmem, jak můžeme vidět na jeskynních malbách plných detailních zobrazení zvěře v pohybu nebo na zoomorfní plastice mnohdy vyobrazené vysoce realisticky. Tento postřeh může obohatit pohled na paleolitické národy jako na společenství lidí s komplexnější kulturou a může sloužit jako upozornění, abychom si při studiu pravěkých společností uvědomovali, že ačkoliv lidé v pravěku nedisponovali takovými „vymoženostmi“ a pokročilým systémem jako my dnes, dokázali ze své doby vytěžit, kolik jen mohli. Co se týče kultury s lineární keramikou, zde se zájem přenesl od zvířat spíše na člověka. Antropomorfní plastiky jsou častější, a ačkoliv také podléhají vysokému stupni stylizace, je jim často věnována větší „kosmetická“ péče než plastikám zoomorfním. To může být dáno tím, že zvířata v období neolitu již byla zajištěná, byla kdykoliv k dispozici (domestikovaná) a přežití člověka již nezáviselo na tom, co uloví, ale na něm samotném (Becker 2014, 33–34).

Co se týče dalších kultur neolitu, jmenovitě kultury s vypíchanou keramikou a kultury lengyelské, zdá se, že se výtvarný styl lengyelské kultury usadil na jiných typických prvcích než u kultury s lineární keramikou. Obecně se zdá, že lengyelská kultura tajemno svých plastik udržovala v jiné úrovni, avšak o nic víc, o nic méně. Antropomorfní volné plastiky, už lze snad hovořit o tzv. idolech, se vyskytují v lengyelské kultuře hojněji než v kultuře s lineární keramikou. Jejich forma se zdá být ve srovnání s kulturou s lineární keramikou uniformovanější. Objevují se především ženské figurky, mužského zobrazení je poskrovnu, ale nemizí úplně (Podborský – Čižmář 2008, 154). Oproti souboru kultury s lineární keramikou v této práci zkoumanému, kde pohlaví bylo znázorněno jen výjimečně (mnohé plastiky se zdají být tedy buď mužské nebo bezpohlavní) se zdá až podivný náhlý výskyt figur převážně ženských. Rovněž schematizace postavy, s pažemi doširoka rozepjatými, případně „do nebes“ zdviženými v adoračním gestu, je odlišná od lineárních Φ , T či křížových schémat. Rovněž v tomto jsou lengyelské plastiky poměrně uniformní. Velikost plastik je variabilní, od 60 cm po 6 cm (Podborský – Čižmář 2008, 154). Mají plochá těla s knoflíkovitými prsy, jejich boky jsou vypnuté do tvarovaných křivek, pozadí bývá poměrně realisticky modelováno nebo je vymodelováno přehnaně (Podborský 1985, tab.IX:3). Některé plastiky bývají duté (Podborský – Čižmář 2008, 175). Mnohé lengyelské plastiky stojí s nohama u sebe a

mívají ruce stočeny před sebe nahoru, jako by měly něco držet. Objevují se ucha nádob v podobě celých zvířátek, oproti kultuře s lineární keramikou, kde se vyskytují především ucha v podobě zoomorfních hlav (Podborský – Čižmář 2008, 188). Oproti T schématu, který se objevuje na tvářích aplikací v kultuře s lineární keramikou, zde se objevuje schéma nové, triangulární (Kaňáková Hladíková 2011, obr. 10:1). Triangulárního schématu je také aplikovaná hlavička z Postřelmova, která se nápadně podobá lengyelské aplikaci z Hlubokých Mašůvek (Kaňáková Hladíková 2011, obr. 20:1). Zatímco některé antropomorfní plastiky kultury s lineární keramikou ještě bývají zobrazovány se zoomorfními prvky a vyjadřují tak určitý vztah svých tvořitelů k přírodě, plastiky kultury lengyelské se zdají být vyobrazením převážně čistě lidským. Pozornost se upřela na postavu ženy.

Co se týče kultury s vypíchanou keramikou, ráda bych zde krátce zmínila dvě zoomorfní nádoby. První z nich je nádoba z Jaroměře. Na zdejším sídlišti byl objeven fragment zoomorfní nádobky, hustě posetý plastickými výčnělky, která by snad mohla představovat ježka (Vokolek 2002, 314). Toto vyobrazení je poměrně neobvyklé, v zemědělských kulturách se zdá být upřednostňováno zobrazení domestikovaného dobytka (Vokolek 2002, 317). Fragment nádoby z Květnice zobrazuje už chované zvíře, dochovaná je část hlavy s odlomenými rohy část těla zvířete, tedy nádoby. Fragment nádoby je zdoben typickou výzdobou (Snítily 2007, 702). Oba fragmenty zoomorfních nádob byly sice nalezeny ve zlomcích, ale byl rekonstruovatelný kus nádoby. V kultuře s lineární keramikou mnohdy nelze rozpoznat, jestli se jedná o zoomorfní aplikaci, nebo to bývala zoomorfní nádoba.

Plastiky kultury s lineární keramikou jsou rozděleny do několika kategorií podle morfologie a typu. Morfologicky jsou figurální plastiky členěny na antropomorfní a zoomorfní podle svého primárního zobrazení. Může se však stát, že morfologické určení bude chybné, jelikož podléhá čistě subjektivnímu zhodnocení; a to především vzhledem k úrovni fragmentace plastiky či vysoké schematičnosti, nebo se zobrazená plastika jeví jako antropomorfní se zoomorfními prvky. Podle typu plastiky rozlišujeme mezi figurální volnou, aplikovanou plastikou a antropomorfní/zoomorfní nádobou. Je však mnohdy problém rozpoznat, kdy se ještě jedná o figurální aplikaci a kdy už o antropomorfní/zoomorfní nádobu, a to především kvůli již zmíněné fragmentárnosti nálezů.

Oproti paleolitu, kde tvůrci figurálních plastik využívali rozmanitosti různých druhů materiálů, v kultuře s lineární keramikou (a v neolitu obecně) nalzáme především plastiky zhotoveny z jednoho materiálu – pálené hlíny (Becker 2014, 32). Je otázkou, proč byla upřednostňována právě pálená hlína, ačkoliv musíme brát v úvahu i možnou existenci figurálních plastik z jiného materiálu, podléhajícího rozpadu.

Za zmínku rovněž stojí zvláštnost, až podivnost, že navzdory mobilnímu způsobu života paleoliticů se objevují v tomto období také nemobilní figurální zobrazení (ať už reliéfy či nálezy nadměrných velikostí), naopak v usedlém neolitu nacházíme především mobilní plastiky (Becker 2014, 32).

Součástí změny chování a způsobu života lidí byly také figurální plastiky, ve kterých se částečně otiskl nový směr myšlení. Musíme si uvědomit, že neolitická společnost se od té paleolitické odlišovala, a to nejen způsobem života, ale i myšlením, tudíž plastiky mohly získat novou symboliku nebo byl přinejmenším pozměněn jejich význam. Figurální plastiky se staly součástí kultury s lineární keramikou na celém území působení této kultury. Originalitu každé figurky doprovází zároveň cosi sdíleného, co se projevuje například v její výzdobě, nápadné schematičnosti nebo vyobrazené poloze. Tyto detaily (či trendy) spojují ve figurálním umění kulturu s lineární keramikou napříč celým prostorem, na kterém byla v období neolitu rozšířena.

Figurální plastiky si zaslouhují hlubšího badatelského zájmu napříč vědeckými obory, neboť pouze archeologické hledisko není schopno zasáhnout všechny jejich aspekty a může se stát, že velmi důležitá informace na úkor jiné navždy zanikne. Figurální plastiky v sobě odráží vztah člověka k ostatním živým tvorům a zrcadlí způsob vnímání své vlastní identity a reflektují tak malý kousek ze života jejich tvůrců.

6.1.1. Rituální funkce

Víra v duchovní svět, rituál a náboženství mají velký význam v historii lidstva. Před křesťanstvím bylo v našich zemích rozšířeno pohanské náboženství a zdá se, že víra v nadpřirozeno člověka doprovází odedávna, ať bychom ji nazvali posvátnou úctou k tajemnému nebo rozhodným slovem „náboženství“. Rituální či magická funkce je také tažena do popředí v souvislosti s figurálními plastikami. Obecně předpokládáme, že víra prastarých společností se týkala tzv. přírodního náboženství, že praktikovali kultu předků, plodnosti aj. (Podborský 2006, 40, 70). Jak již bylo zmíněno v jiné kapitole této práce, přechod z paleolitického (mezolitického) života do neolitického se netýkal pouze změny způsobu života, ale všech složek lidské společnosti, tedy i náboženského smýšlení.

Předpokládáme, že v předneolitických společnostech měl důležitou roli šaman a s ním spojená tzv. lovecká magie, zároveň byla uctívána tzv. bohyně plodnosti, tedy Venuše, jako symbol pro zajištění pokračovatelů rodu/kmene. Na základě proporcí některých paleolitických venuší bych je, spíš než bohyněmi plodnosti, nazvala bohyněmi hojnosti. Označení je pochopitelné vzhledem k charakteru paleolitického hospodaření, kdy život člověka závisel na zajištění potravy (lov zvěře) a naopak nedostatek potravy hrozil hladem a smrtí. Změnu v lidském vnímání svého okolí a nepochybně i své vlastní identity můžeme vidět také na jeho uměleckém projevu, tedy na podobě figurálních plastik.

Ačkoliv je vzájemný vztah antropomorfní, zoomorfní plastiky a aplikací na nádobách v moravské kultuře s lineární keramikou nejistý, podvědomě je všechny od sebe odděluje, neboť se mi jeví jako figurky rozdílných funkcí, ačkoliv připouštím, že má separace se může ukázat být chybná (Remišová Věšíňová 2017, 97). Například zatímco antropomorfní plastika mohla hrát roli při rituálech, zoomorfní plastika mohla sloužit jako dětská hračka. Aplikace na nádobách naopak mohly být stejně tak praktickým dekoračním prvkem jako náboženským symbolem. Pro interpretaci je třeba klást důraz na nálezový kontext, který je nedílnou součástí podstaty archeologického nálezu a díky kterému se tyto mnou separované prvky mohou nakonec projevit jako předměty vyrobené za stejným účelem, případně se jejich funkce může prolínat.

Tedy počítáme-li s figurální plastikou jako se součástí neolitického náboženství, protože jejich samotný výskyt je podivuhodným fenoménem, je na místě důkladná analýza. Je těžké zachytit tu hranici mezi podvědomou a vědomou činností, výběrem materiálu či aplikací výzdobných prvků. Je potřeba se vyvarovat chybám, jako je hledání symboliky tam, kde třeba zamýšlena vůbec nebyla a na druhé straně neignorovat některé aspekty plastiky jako takové, které hrají důležitou roli při její interpretaci.

Nemůžeme dnes s jistotou říct, jak v předhistorických dobách člověk vnímal své místo ve světě. Nehmotné prvky lidského života jsou překážkami pro archeologii, neboť je bez vhodných pramenů nelze zrekonstruovat. Ačkoliv se v dnešní době čím dál více uplatňují etnografické analogie a etnoarcheologie pomáhá nastínit život pravěkých společenství na základě důkladného studia dosud žijících tzv. primitivních kmenů, do minulosti jednoduše nevidíme.

V souvislosti s nástupem neolitu je viditelný přechod od migračního způsobu života k usedlému. Lidem se podařilo částečně zkrotit přírodu, proces domestikace nesl ovoce a postupně se tak člověk stal pánem zvěře a půdy. Člověk se lépe sžil s přírodou, naučil se dávat, aby mohl něco dostat (zaset pro úrodu), naučil se pečovat o půdu, aby mu dala

obživu. J. Wolf ve své knize *Magia naturalis* poznamenává, že se lidé na základě uvědomění si plodivé moci přírody a plodnosti ženy s přírodou ztotožnili (2009, 38). Na stejném místě uvádí, že (odvozeně) lidé z přírody vzešli a ona se jim stala Matkou (Wolf 2009, 38). Když se nad tím zamyslíme, spojení „matka příroda“ nás provází i v dnešní době. Matku je třeba mít v úctě, respektovat ji. O matku je třeba pečovat, neboť nás porodila, starala se o nás, vychovala nás a jsme jí dlužni vlastním životem. Stejně tak o přírodu, jejíž důležitou roli ve svém životě si první zemědělci museli uvědomovat (Wolf 2009, 51). J. Wolf píše, že „pravěký člověk viděl zemi jako svoji životelku a podle toho se k ní choval: obětoval jí (např. do ní lil olej a krev), nedovolil jí nijak poškozovat ani zbytečně vyčerpávat, dodržoval mnoho rituálů, které měly udržet její plodnost“ (2009, 73).

V souvislosti s kultem je spojována také magie. Magie v období pravěku byla součástí náboženství, rituálů a obřadů a mimo jiné sestávala z víry, že člověk díky ní dokáže ovlivňovat druhé lidi a dokáže si také naklonit přírodu (Wolf 2009, 5–6). Jak jinak si naklonit Matku přírodu než tím, že se jí přinesou dary? Votivními oběťmi mohly být také figurální plastiky, které zde mohly plnit roli zástupnou. Dostáváme se tedy k samotným figurálním plastikám.

Důležitým detailem figurální plastiky kultury s lineární keramikou je materiál, ze kterého byla plastika modelována. Ačkoliv si nemůžeme být jisti, jestli nebyly plastiky vyráběny také z jiného materiálu organického původu, takže se nám nedochovaly, je podivuhodné, že naprostá většina figurálních plastik kultury s lineární keramikou je vytvořena z pálené hlíny. Naznačoval snad výběr materiálu vztah člověka k půdě – „ochočení“ země? Při úvaze nad antropomorfními plastikami mi vyvstává představa tvorby člověka ze země a napadá mě biblické stvoření člověka, kdy Bůh z prachu země vytvořil člověka a dal mu jméno Adam (Gn 2,7). Jméno vykazuje silnou podobnost s hebrejským slovem „půda“. Dále se v textu dovídáme, že člověk měl zemi obdělávat (Gn 2,15). Toto spojení člověka a půdy již v jeho jménu naznačuje jejich silný vzájemný vztah.

Mohla tvorba antropomorfní plastiky symbolizovat splynutí se zemí, ze které vycházel život podobně jako z člověka? Rozhodně nechci na tomto místě tvrdit, že náboženstvím neolitických lidí kultury s lineární keramikou bylo jakousi formou monoteistického křesťanství. Avšak podvědomé spojení člověka s půdou je k zamyšlení. Zjednodušeně, půda dává život, toho si jistě byli neolitci vědomi, stejně tak jako člověk dává život. Tyto úvahy snad také přispěly ke vzniku a přijetí hypotézy o kultu plodnosti, či vytvoření představy o uctívání „bohyně plodnosti“. Je to pochopitelné, neboť obojí, jak

půda, tak ženské tělo, má podobné plodivé schopnosti. Z obojího vychází život, ačkoliv různého charakteru, oba cenné – život z půdy jako zdroj obživy, a nejen jí, život z ženy pak už pro svou podstatu, tedy nový člověk. Stvoření hliněné figurky tak mohlo naznačovat již výše zmíněné ztotožnění s přírodou, mohlo by to být důkazem, že člověk začal vnímat svou vlastní identitu ve vztahu k přírodě, vzájemnou závislost, trošku jinak než v období předcházejícím.

Na druhé straně zde stojí hypotéza o funkci antropomorfních plastik při trochu opačném kultu, na místo kultu plodnosti (či adorace vzniku/rození života) se nabízí díky některým indiciím v souvislosti s figurální plastikou myšlenka existence „kultu smrti“ (Becker – Dębiec 2014, 77). Fragmentárnost antropomorfních figurálních plastik by mohla mít souvislost s inhumačním způsobem pohřbíváním, protože v půdě dochází k procesům jakési fragmentace lidského těla (Hofmann 2012, 232). Nejsme schopni zrekonstruovat průběhy rituálů, které byly jistě komplexní a víceúrovňové (Remišová Věšíňová 2017, 128). Plastiky mohly rovněž hrát roli při iniciačních či přechodových rituálech, jejichž podstatou byl prožitek psycho-spirituální smrti a znovuzrození (Grof 2009, 32).

Můžeme vidět, jak se vnímání běhu života a smrti odráží na životě antropomorfních plastik. Od „narození“ z půdy po „smrt rozpadem“ v zemi, která dává život a je jí ho potřeba zase vrátit. Ovšem není dnes zjistitelné, jak dlouhý život antropomorfních plastik vlastně byl, zdali nebyly tvořeny pouze pro účely své destrukce, jestli při jejich tvorbě neprobíhal nějaký rituál, zaklínání atd. Ráda bych takto spojila obě hypotézy v myšlenku, že náboženský postoj neoliticů byl jistě hlubší, než jak je často prezentováno a komplexnost tohoto postoje se odráží také v symbolice figurálních plastik, které bych zařadila do obecněji pojmenovaného „kultu života“, které v sobě zahrnuje jak jeho vznik, tak i zánik.

Mou bakalářskou prací bych chtěla naznačit, že duchovní a mýtický svět lidí kultury s lineární keramikou nejsme schopni v plné míře odhalit. Můžeme si také povšimnout, že se „trადují“ některé mýty (byť v pozmeněné podobě), napříč časem a naznačují tak, že podobné mýty mohly vzniknout snad už v neolitu. Takovými je například stvoření světa, které můžeme nalézt snad v tolika verzích, kolik jen je (a bylo) na světě kultur a národů, případně mýtus o původu člověka (Demjančuková 2003, 72–73). Předpokládám tradici takových mýtů také v období života kultury s lineární keramikou.

Podobnost některých plastik vzdálených od sebe desítky kilometrů je rovněž zářející a nabízí vysvětlení, že podobně jako některé výzdobné prvky a typy

keramických nádob, se mohly tradovat také již zmíněné mýty o společných předcích nebo kulturních hrdinech či božstvu (Lüning 2005; Hofmann 2012, 230). Tyto podobnosti by však vysvětlovaly také kontakty mezi jednotlivými regiony na velké vzdálenosti, ať už za obchodem či jiným účelem.

Je důležité zmínit, že ať už bylo neolitické náboženství jakékoliv, rozhodně ho nelze zjednodušovat do forem jako je například jen „kult plodnosti“. Komplexnost náboženství se vytrácela v rituálech vkomponovaných do života společnosti a tyto postoje se promítly do všech vrstev její existence.

Důležitým detailem antropomorfních plastik (a vlastně také zoomorfních) je jejich častá bezpohlavnost, která se objevuje více v západních oblastech výskytu kultury s lineární keramikou (Hofmann 2005, 60). Jako bezpohlavní se jeví také plastika spodní části lidského těla z Mohelnice-Štěrkovny. Objevují se rovněž plastiky mužsko-ženské, tedy dvojpohlavní i figurky lidsko-zvířecí, potvrzující skutečnost, že figurální plastika kultury s lineární keramikou není čistě ženská (Remišová Věšíňová 2017, 98). D. Hofmann naznačuje, že spíše než ženskost tyto plastiky vyjadřovaly lidskost (2005, 60). Absence zvládnutého pohlaví mohla být tedy záměrná (Remišová Věšíňová 2017, 116–117).

Záměrnou se rovněž zdá být fragmentárnost. Proč jsou nacházeny rozbité především antropomorfní volné plastiky? Zobrazovaly-li plastiky předky nebo kulturní/mýtické hrdiny, proč bývaly lámány? A představovaly-li plastiky pouze výplod uměleckého ducha člověka, proč bývaly záměrně rozbíjeny? Žádný umělec přece nechce, aby bylo jeho dílo zničeno. Zdá se zde tedy pravděpodobné, že tvůrci plastik k nim neměli osobní vztah, jaký vzniká při seberealizaci umělce. Také v případě, že by představovaly předky/hrdiny, by zde byla jistá snaha o zachování plastiky, nebo alespoň ne její záměrné rozbíjení. Mnohé plastiky jsou totiž zlomeny v místě, kde by bylo nutno vynaložit velkou námahu, aby se rozlomení povedlo (Becker 2010, 40–41).

V souvislosti s kultem předků zmiňuje K. Remišová Věšíňová etnoarcheologický výzkum v mexickém Oaxaca Valley, kde komunikace s předky byla součástí rituálů provozovaných ženami a figurky měly představovat místo, kam se předkové při rituálu uchýlili a ženy s nimi mohly komunikovat (2017, 122–123).

Ačkoliv jsou figurální plastiky považovány za předměty kultovního charakteru, bývají často nalézány v obyčejných sídlištních odpadních jámách (Becker 2010, 34). V. Becker však upozorňuje, že ne vždy se tyto jámy jeví jako odpadní, ale spolu s figurální plastikou obsahují například také kamennou industrii a přepálené zvířecí kosti (2010, 34–

35). Podobnou nálezovou situaci zmiňuje i Rud.Rud. Tichý pro některé nálezy plastiky v Mohelnici-Štěrkovně (1962b, 210–212).

Aplikace na nádobách se váží na svého nositele, tedy na nádobu. V souvislosti s figurálními aplikacemi tedy bereme v úvahu také funkci nádoby, na které je figurální motiv aplikován. Nádobu se stává kontextem aplikované plastiky. Některé antropomorfní a zoomorfní aplikace se zdají být zdůrazněním funkce nádoby, v jiném případě by pro její dekoraci jistě stačil klasický výzdobný ornament. Podobnou funkci předpokládám u již zmíněné aplikace rohaté tváře z Mohelnice-Štěrkovny. Již jsem vyjádřila své pochybnosti o jejím zoomorfním zobrazení. Aplikace je tvořena z obloukovitého nosu, podél kterého se nacházejí oči zhotovené protáhlým vpichem. Chřípí je situováno až pod obloukem nosu. Na střepe nádoby je pod nosem mírně zahnutá rytá linie, která by mohla být ústy. Rohy vystupují z čela v místě nadočnicových oblouků. Pro antropomorfní zobrazení svědčí skutečnost, že oči, ústa ani nozdry nejsou situovány na „nosový výstupek“ a vytváří tak spíše lidský než zvířecí vzhled plastiky. Mohlo by se jednat o tzv. kamufláž, tedy člověka ve zvířecí kůži nebo transformaci člověka do zvířecího těla (Kaňáková Hladíková 2010, 33). Masky jsou známy již od paleolitu, spojení lidského a zvířecího těla je interpretováno jako postava šamana (Ebelová 2012, 187). Dle této myšlenky se zdá, že nádoba s touto lidsko-zvířecí aplikací hrála určitou roli v rituálu. Aplikace pak sloužila pro označení nádoby nebo jako varování, že zde patřil pouze určitý obsah. Pokud obsah nádoby měl přivést člověka do jakéhosi stavu neobyčejného, nebyl uchováván v jen tak ledajaké nádobě. Je třeba zmínit, že materiál střepe s lidsko-zvířecí aplikací z Mohelnice-Štěrkovny se nápadně podobá materiálu tzv. spojitě nádobky ze stejné lokality. Není mi známo, že by na takovýchto nádobách byla provedena analýza, která by potvrdila nebo vyvrátila přítomnost nějaké psychotropní látky, ovšem mnohé takovéto nálezy jsou často zachovány ve stavu fragmentů, je tedy pochopitelné, že případná analýza by nebyla možná. Rovněž je zajímavé, že byl v objektu nalezen pouze střepe s aplikací, ale zbytek nádoby chybí. Pokud nebyla nádoba záměrně rozbita a její střepe rozházeny po celé osadě, nedokážu si absenci zbytku nádoby vysvětlit jiným způsobem. Nezdá se totiž pravděpodobné, že by se ostatní střepe nádoby nezachovaly a zrovna fragment s aplikací ano.

Aplikace na nádobách v podobě tváří působí až tajemně. Tvář vystupující ze stěny nádoby jako by sledovala dění při rituálech. Napadá mě otázka, proč dávat nádobě tvář? Nádobu s takovouto tváří vzbuzuje mnoho otázek, obzvláště, co v ní bylo uchovááno.

Lidské tváře na nádobách jsou na území Moravy v kultuře s lineární keramikou poměrně častým motivem, avšak jejich interpretace je nelehká. Ve východní větvi kultury s lineární keramikou je obličejový motiv často doplněn ozdobným rytým ornamentem srpového tvaru v okolí čela a tento ornament se vyskytuje nezávisle na přítomnosti plastické tváře, tedy nositelem symboliky mohl být právě on (Tomašovičová 2018, 86). Výskyt tohoto ornamentu na lokalitách, které jsou stovky kilometrů daleko, přivedl T. Tomašovičovou k myšlence, že tyto tváře nesly stejný symbol, že mohly zobrazovat jednu osobu známou celé lineární společnosti, případně byla tato aplikace na nádobě jakýmsi zachycením sociálního statutu zobrazovaného spíše než jeho věrnou podobiznou (2018, 86). Nádoby s tímto motivem nemusely mít nutně stejnou funkci na všech sídlištích, kvůli jejich nálezům v běžných sídlištních jámách je také jejich rituální funkce pochybná, avšak ne vyvrátitelná – v těchto nádobách mohly být uchovávány obětiny, tvář mohla působit jako magická ochranná pečeť uloženému obsahu (Tomašovičová 2018, 87). Tyto postřehy mě opět vedou k úvaze nad surovinou, která byla v takovéto nádobě uchovávána. Nemohlo jít třeba o takovou neolitickou „pokladnici“? Vymodelované tváře vystupující ze stěny nádoby pak mohly sledovat případného zloděje a „magicky“ působit na jeho svědomí.

Co se týče zoomorfních aplikací na nádobách, je nesnadné rozlišit, kde končí rituální funkce a začíná funkce praktická, případně symbolická. V pojetí zmíněném již dříve, kdy člověk sebe samého ve vztahu k přírodě začal vnímat trochu jinak než v období tzv. lovecko-sběračském, bych si dovolila tyto aplikace považovat za symbolické, někdy s praktickou funkcí. Není snadné rekonstruovat duchovní život prastarých společností, obzvláště praktickou náplň náboženství, tedy rituály a jiné aktivity s kultem spojené, řekla bych, že až nemožné.

Je pravdou, že se v kultuře s lineární keramikou objevují ucha nádob s figurálními motivy. Jedním z takových je i antropomorfní ucho z Mohelnice-Štěrkovny. Ucho je ve formě lidské ruky s oddělením pěti prstů a je drobné, mohlo tedy sloužit jako očko nebo průvlečka pro provázek, vzhledem ke své drobnosti a ve své celistvosti mohlo vypadat jako by ruka provázek držela. Takové tvary, antropomorfní, ale spíše zoomorfní, které by mohly sloužit jako ucha nádoby, jsou vidět také na nádobě z Bylan (tab. 6:1). Plastiky zde aplikované jsou v podobě pravděpodobně kozlích hlav, jejichž rohy jsou stočeny nahoru ke stěně nádoby a tvoří tak ouška nádoby. Ráda bych poznamenala podobnost mezi mohelnickou aplikací ve tvaru V, interpretovanou jako hlava kozy/kozla, a aplikací bylanské nádoby. Ve výzdobném prvku – obě hlavy mají napříč rohy rytou linií, která se

táhne od čela až po konec rohů. U mohelnické aplikace jsem tyto rýhy pokládala za protáhlé oči plynule přecházející do výzdobného prvku rohů, jelikož na aplikaci nejsou oči znázorněny a celkově tedy aplikace z Mohelnice vyhlíží jako schematizovanější verze aplikace bylanské.

6.1.2. Umělecký projev

Studium neolitických plastik rovněž přineslo zajímavý poznatek o jejich umělecké hodnotě. Mnohé plastiky jsou také nositeli výzdobného uměleckého stylu lineární kultury, objevuje se rytá výzdoba v podobě linií, také linie s důlky, mnohé aplikace na nádobách jsou zakomponovány do výzdoby nádoby. Plastiky bývají porovnávány z celé oblasti osídlené kulturou s lineární keramikou a nacházejí se nápadné podobnosti na velké vzdálenosti, nejen v použitých výzdobných prvcích, ale také ve formě vyobrazení (Hofmann 2012, 230).

Ovšem plnila-li figurální plastika v období kultury s lineární keramikou pouze uměleckou funkci, tedy vznikla-li jen za účelem seberealizace jejího tvůrce, to nejsme schopni určit, neboť také umělecký výtvar má určitou funkci (Kulka 2008, 21). Takové funkce se liší ve vztahu ke každému jednotlivému člověku. Co jednoho naplňuje děsem, jiného může přitahovat pro děsivou krásu. Podle podstaty multifunkčnosti by se umělecký předmět dříve nebo později stal například amuletem nebo ozdobou. Jedna funkce je však společná pro všechna umělecká díla, mají vzbuzovat emoce. Nálezové kontexty však myšlenku funkce plastik jako samoúčelných uměleckých děl nepotvrzují. Plastiky bývají často nalézány v sekundárních kontextech, a tedy v běžných sídlištních jámách. Umělecké dílo by dle mého názoru patřilo do interiéru domu nebo by bylo nalézáno ve zvláštních situacích, případně hrobech.

Můžeme si všimnout jakési jednoty v nejednotě volné antropomorfní plastiky. Objevují se nápadně podobné motivy. Antropomorfní motivikou se zabývala L. Kaňáková Hladíková, která v mnohých antropomorfních aplikacích spatřuje zobrazení tanečnicků a obohacuje tak pohled na samotnou kulturu, případně rituál kultury s lineární keramikou (2011, 70–73).

Jak poznamenal I. Pavlů, kdybychom kladli přílišnou důležitost na estetičnost plastik, jejich uměleckému zhotovení, mohlo by to vést k mylnému pojetí kultury s lineární keramikou jako společnosti umělců (Pavlů 1966, 710) a otupení našeho vnímání této kultury jako komplexní společnosti, která je bohatá nejen v materiální složce, ale také duchovní.

6.1.3. Multifunkční výtvar

Ačkoliv se s představou figurálních plastik v neolitu a jejich interpretací snad již tradičně vyskytuje názor, že jde o figurky rituálního charakteru, nejsme schopni tuto tezi zcela potvrdit. Do minulosti nevidíme a ani již nemáme možnost potvrdit či vyvrátit naše hypotézy, a tak zůstávají domněnkami. V interpretaci musíme pracovat také s předpokladem, že předmět vytvořený k jednomu účelu mohl později sloužit k něčemu úplně jinému. Narážím zde na myšlenku, že figurální plastiky mohly být vyráběny například za tím účelem, aby sloužily jako hračky pro děti. Co by mohlo platit pro plastiky jiných kultur, v kultuře s lineární keramikou se zdá být méně pravděpodobné, avšak ne nemožné. Pro účely této práce bych ráda krátce zhodnotila i tuto možnost.

Jak víme, sídliště kultury s lineární keramikou bývala složená z poměrně řídké zástavby. Díky přehledu o struktuře sídliště si můžeme udělat také představu o podobě společenství, které zde žilo. Budeme-li počítat s průměrem dvě děti na rodinu, tedy dvě děti do každého domu, pohybujeme se v číslech kolem osmi dětí na osadu, během současné existence čtyř domů. V příkladu nepočítám s věkovými rozdíly dětí, jde mi pouze o početný záznam pro utvoření si představy o podobě osady. Při této představě je tedy zřejmé, že dětí mohlo v osadě kultury s lineární keramikou být poměrně dost. Ačkoliv o existenci dětí v neolitu není pochyb, moc informací o světě dětí nemáme. Proto je pochopitelné, že nálezy plastiky mohou být interpretovány jako dětské hračky (Hansen 2001, 37; Vostrovská 2009, 56). Ostatně dětský svět je záhadou i v pozdějších obdobích (Kartousová 2016, 1).

Předpokládáme, že děti v neolitu si také hrály s hračkami, tak jak můžeme vidět i v pozdějších, tedy již historických dobách a samozřejmě také dnes. Také Rud. Tichý při výzkumu v Mohelnici-Štěrkovně považoval nálezy figurální plastiky původně za dětské hračky (Tichý 1962b, 212). Na jejich možnou rituální funkci jej upozornil, jak sám říká, opakující se nálezový kontext plastik – u ohnišť, s přepálenými zvířecími kostmi a štípanou industrií (Tichý 1962b, 212). Tedy pokládání miniaturizovaných lidských a zvířecích plastik za předměty kultovní či naopak za dětské hračky uznávám za přirozené, vzhledem k jejich častým nálezům v sídlištním prostředí. K. Remišová Věšínová sdílela svou osobní zkušenost, kterou popisuje, že aby zabavila své děti, vyrobila jim jednoduchou figurku (2017, 126). Věřím, že některé prvky chování člověka jsou napříč časem velmi podobné.

Nezavrhuji myšlenku, že některé plastiky v našem prostředí skutečně mohly být vyrobeny dospělými pro děti, ale jak takové figurky rozeznat od těch, které byly vyrobeny z jiného důvodu?

V souvislosti s figurální plastikou se nabízí také interpretace jejich existence jako edukačních modelů. Na příkladu antropomorfní plastiky mohly být demonstrovány procesy, které se dějí po pohřbení zemřelého, nebo metaforicky znázorňovány procesy jiné. Figurky mohly sloužit jako loutky pomocné při vyprávění mýtů. V některých kulturách plastiky skutečně jako didaktické pomůcky sloužily (Roller 1999; Remišová Věšínová 2017, 126).

Velmi pravděpodobná je také změna funkce plastiky. Změna funkce jakéhokoliv předmětu je přirozená a u figurální plastiky si troufám tvrdit, že k ní jistě docházelo. Obzvláště přeměna jejich funkce z okruhu světa dospělých do světa dětského (Remišová Věšínová 2017, 126).

Jako nejpravděpodobnější interpretace antropomorfních a zoomorfních plastik a aplikací se nám jeví jejich začlenění do náboženského systému, kultovních praktik a rituálů. Už svou povahou a nálezovými kontexty naznačují, že nesly nějakou náboženskou symboliku. Jejich čistě umělecká funkce se zdá být nepravděpodobná, ačkoliv je jejich umělecká hodnota nepopíratelná. Figurky mohly postupem času změnit svou funkci, mohly se stát hračkami pro děti, případně modely používané pro jakousi výuku. Jejich striktně náboženský účel dnes již nejsme schopni identifikovat, neboť zde stále stojí otázka jejich multifunkčnosti.

7. Závěr

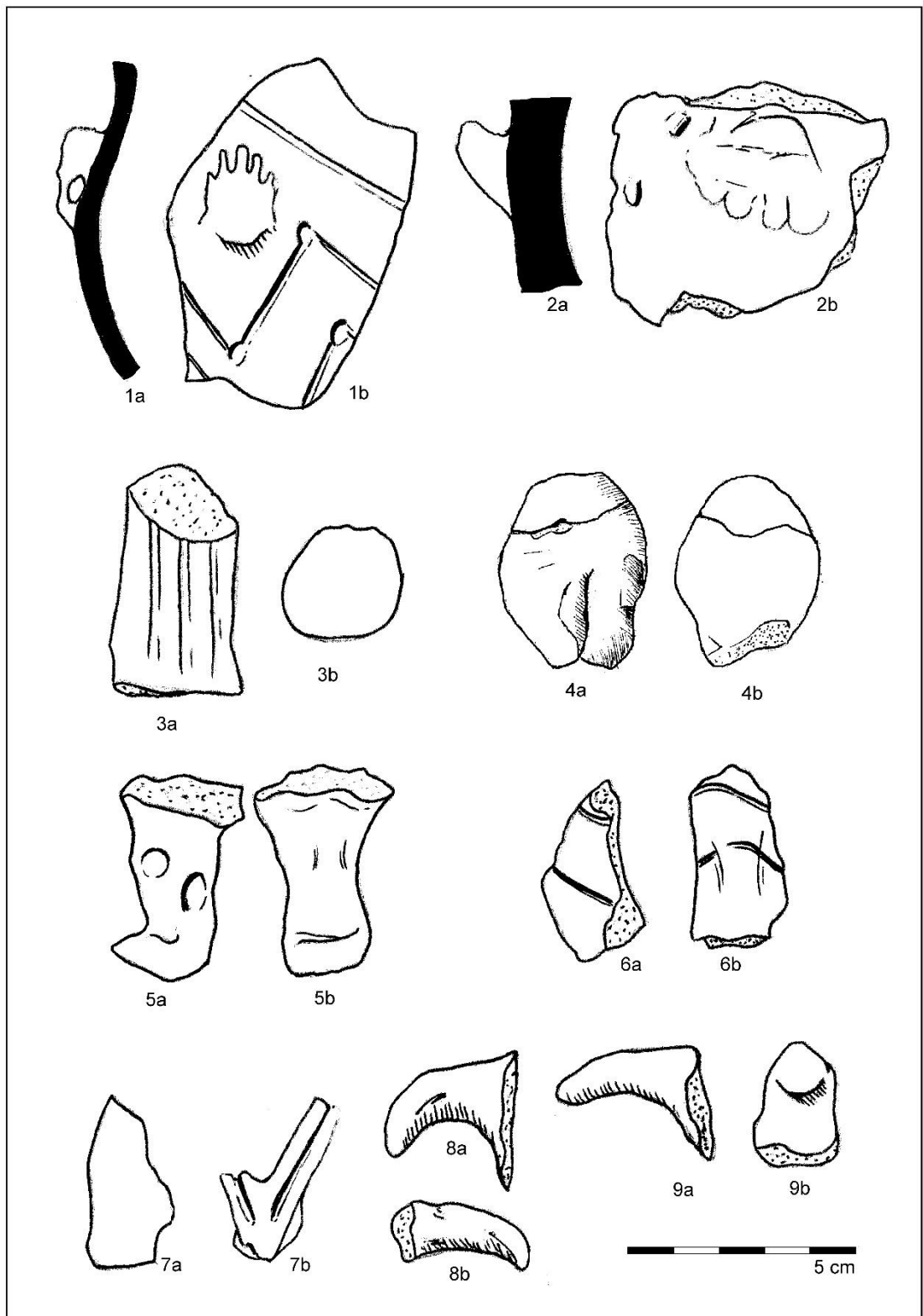
Ačkoliv nejsou figurální plastiky v kultuře s lineární keramikou tolik hojné jako v období předcházejícím nebo nadcházejícím, běžně se vyskytují také v této kultuře. V této bakalářské práci jsem zpracovávala soubor antropomorfních a zoomorfních plastik a aplikací na nádobách z lokality Mohelnice-Štěrkovna. Navzdory jeho nepočtenosti byl soubor složený snad ze všech známých druhů antropomorfního a zoomorfního plastického zobrazení. Ačkoliv z dostupných nálezových kontextů toho nelze mnoho vyčíst, z dochovaného počtu plastik na lokalitě je zřejmé, že plnily neobyčejnou funkci, pravděpodobně byly využívány při rituálních praktikách, tomu nasvědčuje také skutečnost, že plastiky bývaly záměrně rozbíjeny. Nejsme dnes schopni jasně interpretovat funkci plastik a aplikací na nádobách. Je velmi pravděpodobné, že každá osada měla k plastikám jiný vztah, a jejich funkce se tedy lišila. Přesto můžeme vidět

některé prvky společné pro celou oblast osídlenou kulturou s lineární keramikou. Těmito prvky jsou například obličejové/maskovité nádoby, zploštělé hlavy, podobný postoj figurky, výzdobný motiv aj. Tyto sdílené nadregionální motivy mohou indikovat sdílené náboženské postoje. V této práci jsem rovněž zmínila jejich možnou funkci jakožto hraček nebo edukačních pomůcek. V závěru práce jsem uvedla výčet figurálních plastik a aplikací na nádobách z regionu Moravy.

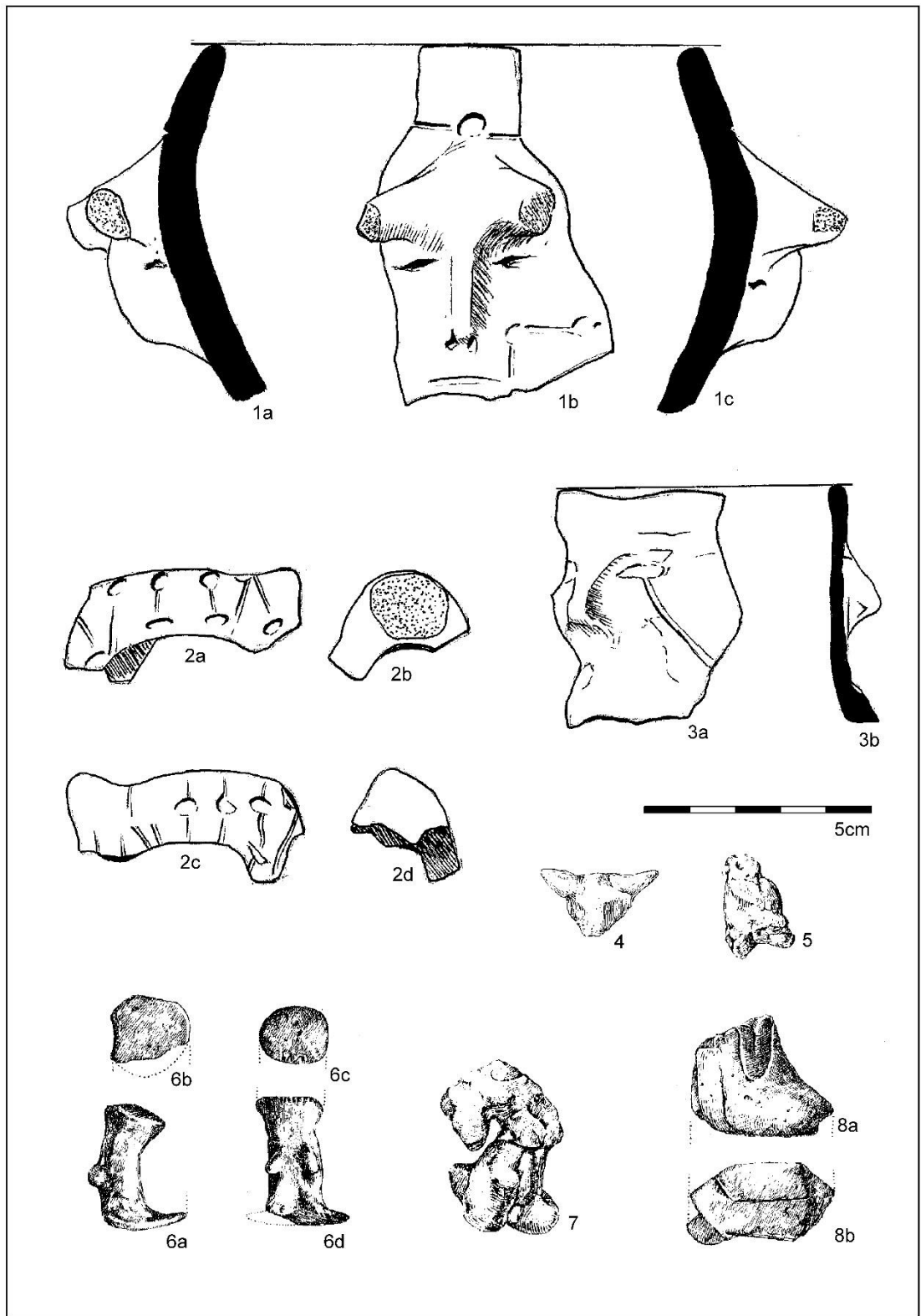
Antropomorfní a zoomorfní plastiky a aplikace na nádobách jsou podivuhodným fenoménem vyskytující se již od paleolitu, který zasluhuje hlubšího bádání napříč vědními obory, neboť pouze jeden směr bádání nedokáže vytáhnout z předmětu taková data, jako by se tak stalo při interdisciplinárním studiu. Věřím, že v budoucnu zájem o figurální plastiky kultury s lineární keramikou stoupne a že rovněž nálezů tohoto podivného uměleckého projevu člověka přibude.

8. Přílohy

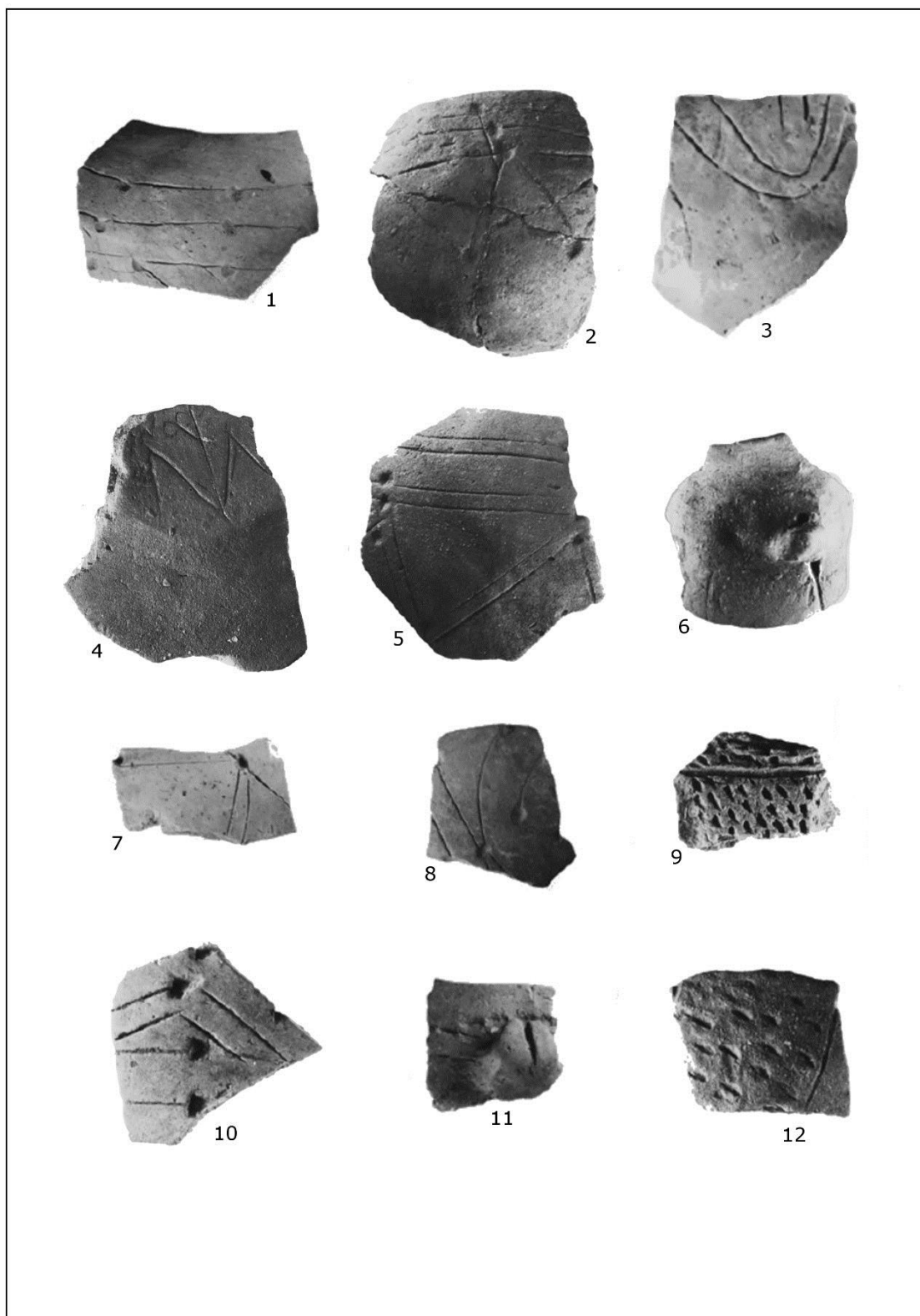
Tab. 1: Kolekce figurálních plastik a aplikací z Mohelnice-Štěrkovny (kresba autorka)

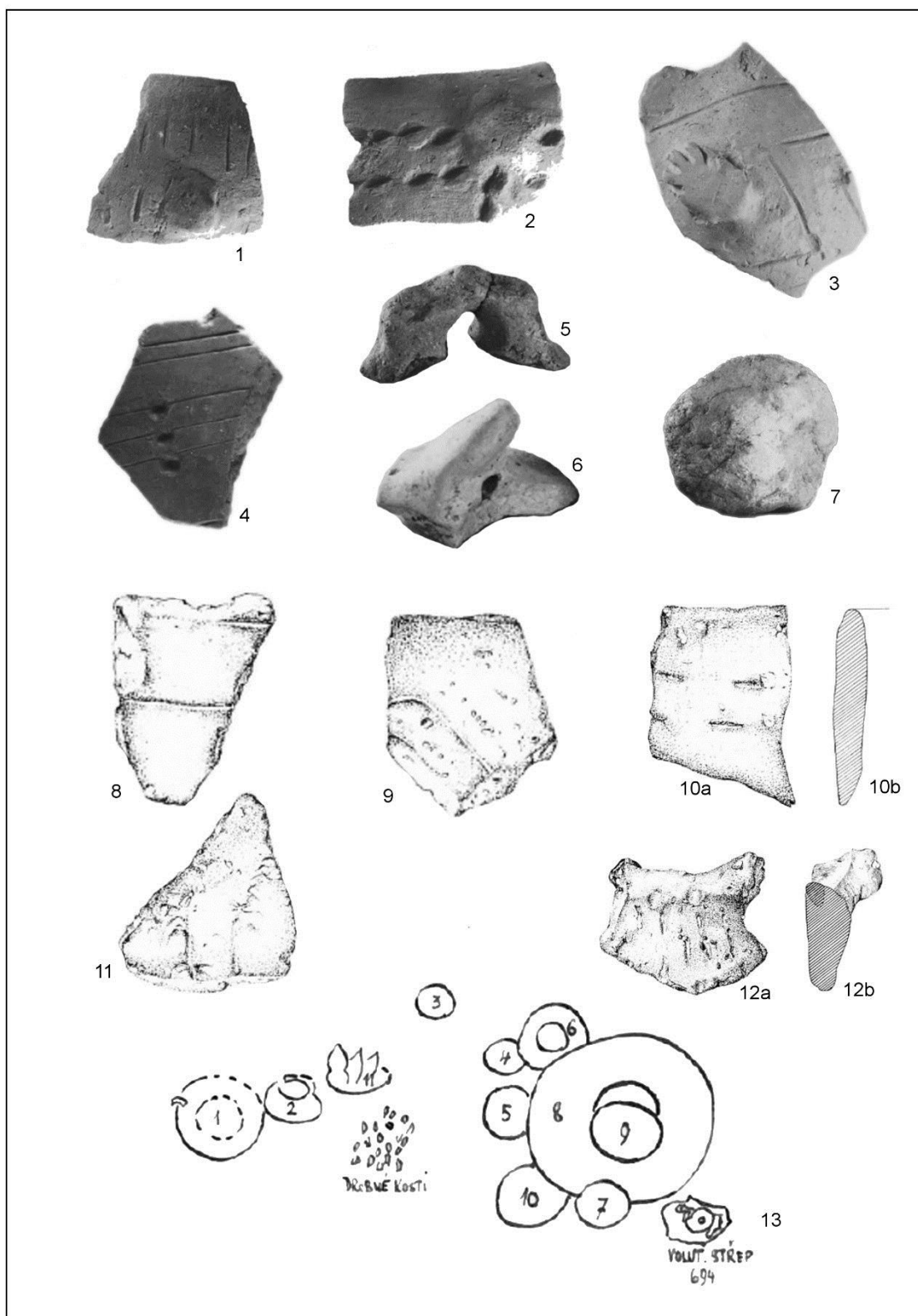
Tab. 2: Kolekce figurálních plastik a aplikací z Mohelnice-Štěrkovny (1–3 kresba autorka, 4–8 kresba Rud. Tichý; 4, 5, 7 1959; 6, 8 1962c)

Tab. 3: Fotografie plastik a aplikací z Mohelnice-Štěrkovny v měřítku. Uloženo v Muzeu Mohelnice. (foto: autorka)

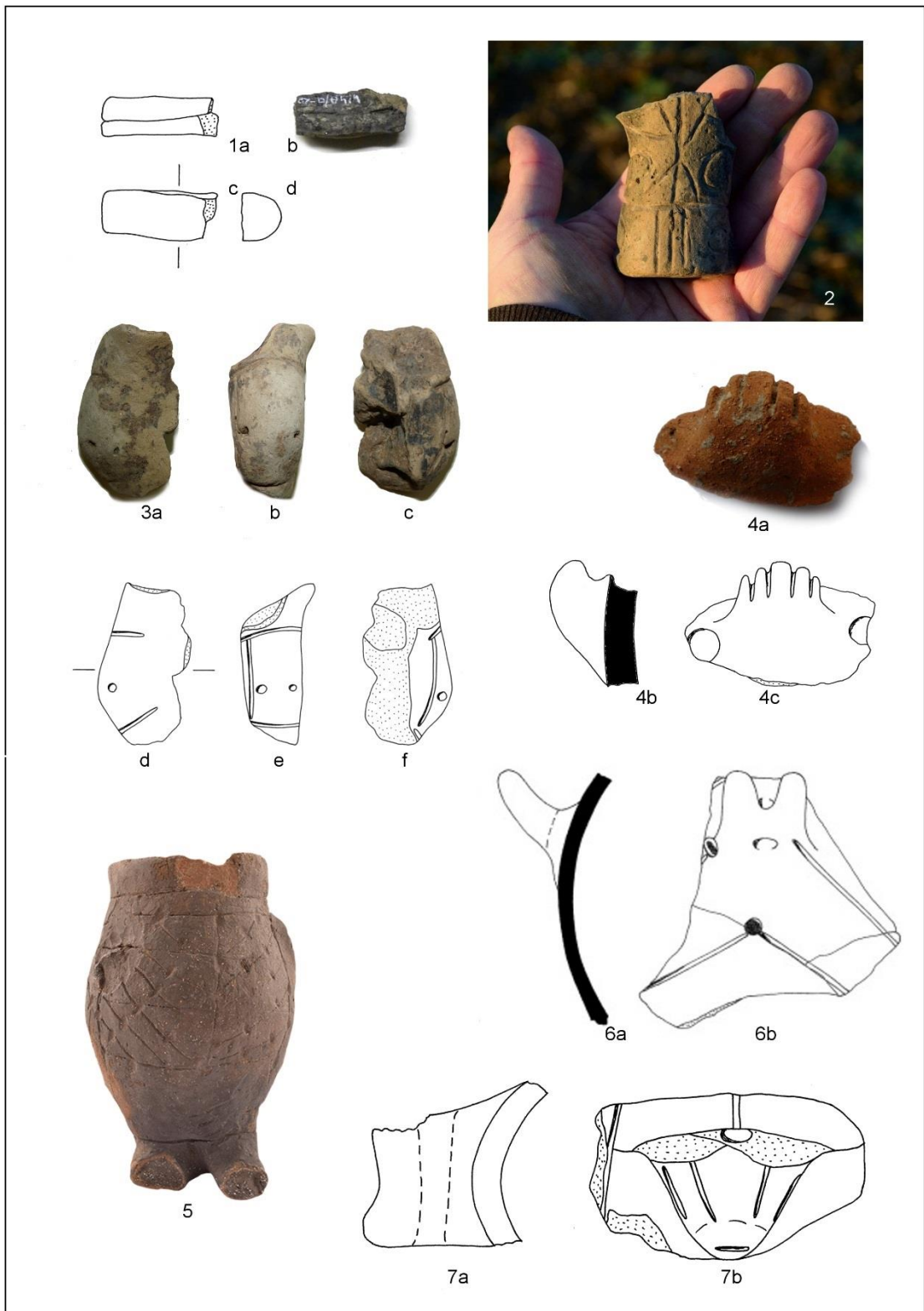
Tab. 4: Objekt č. 02 - výběr doprovodné keramiky (foto J. Škvařil, podle Tichý 1954)

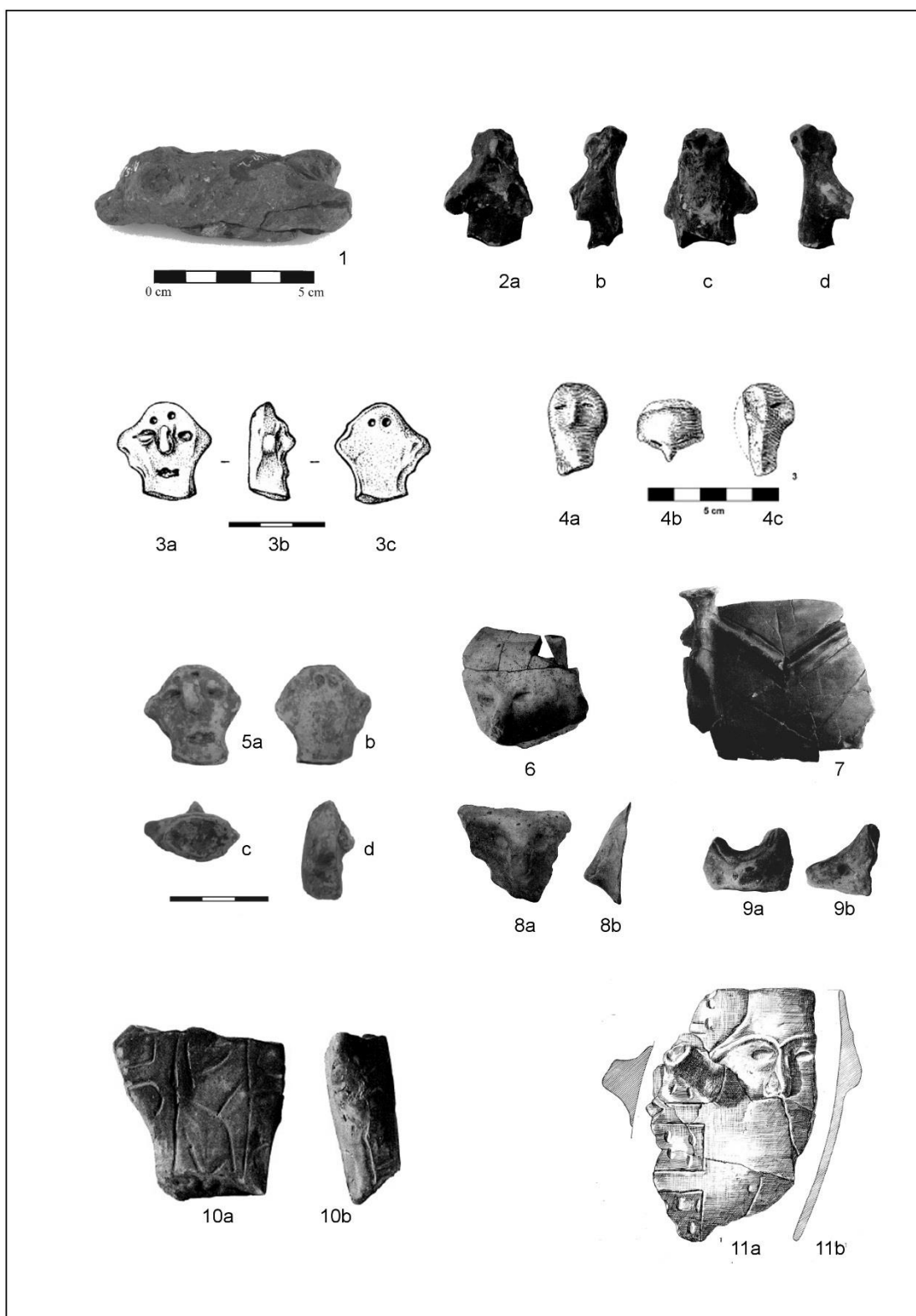
Tab. 5: 1–7 - objekt č. 013 výběr doprovodných nálezů (podle Tichý 1954); 8–12 – doprovodné nálezy ke spojitě nádobce (podle Tichý 1958, obr. 1); 13 - plán uložení spojitě nádoby v platěnickém hrobě (kresba J. Horký, podle Tichý 1954)

Tab. 6: Výběr figurální plastiky a aplikací Lnk - 1–3 Bylany (podle Pavlů – Zápotocká – Soudský 1987; Becker 2007 taf. 22:1), 4 Vedrovce (podle Podborský 1993, obr. 50:2), 5 Dukovany, 6 Boskovštejn (podle Marešová 1971; Becker 2007, taf.21:2,1), 7 Pavlice (podle Ondruš 1965; Becker 2007, taf. 19:2), 8 Žopy u Holešova (podle Tichý 1960, obr.2:4), 9 Hulín-Pravčice, 10 Boskovštejn (podle Čížmář 2008), 11 Poigen (podle Becker 2007, taf. 26:1), 12 Nová Ves u Ivančic (podle Čížmář 2008)

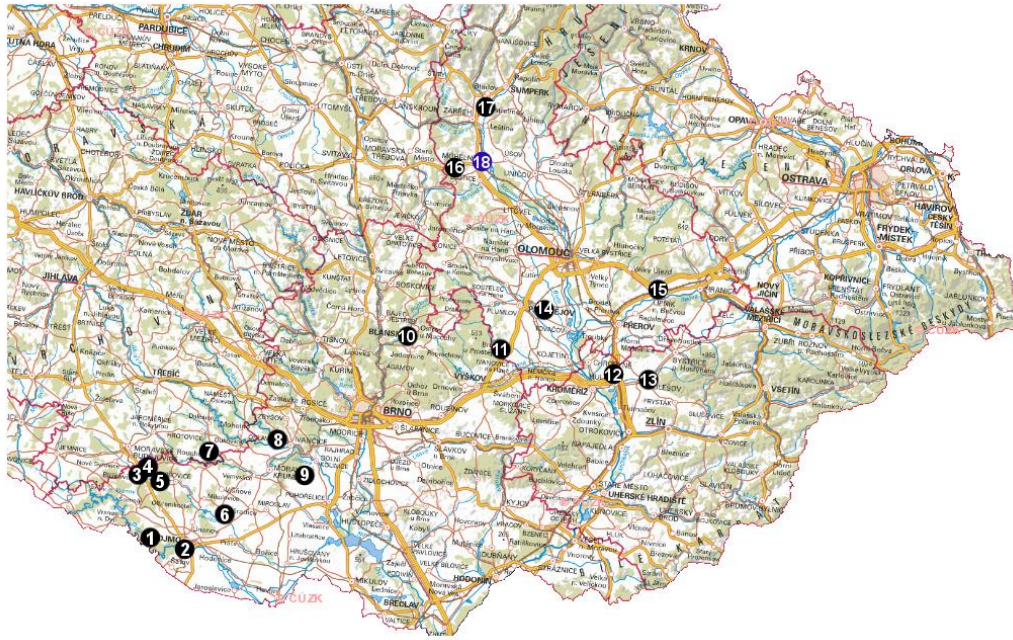

Tab. 7: 1 Těšetice-Kyjovice (podle Vostrovská 2018, tab. 56:7), 2 Lipník (foto Z. Schenk, podle Poláková-Uvírová 2015), 3–4 Těšetice-Kyjovice (podle Vostrovská 2018, tab. 104:5, tab. 37:7) 5 Těšetice-Kyjovice (archív Jihomoravského muzea ve Znojmě), 6–7 Těšetice-Kyjovice (podle Vostrovská 2018, tab. 60:8, tab. 97:9)

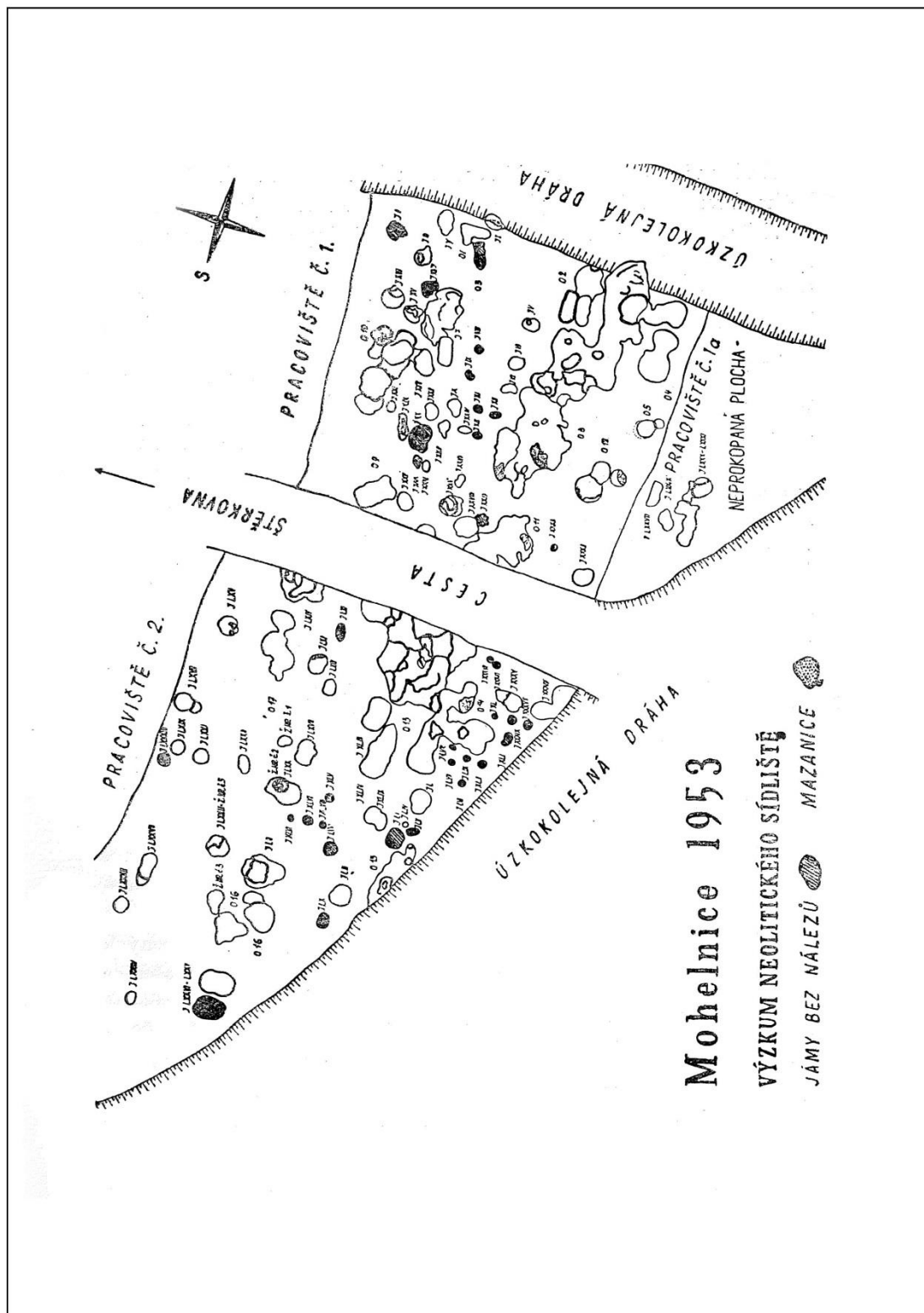

Tab. 8: 1 Podolí (foto P. Horák), 2 Vedrovice (podle Čižmář 2008), 3 a 5 Brodek u Prostějova (kresba D. Švalbachová, podle Vostrovská 2009, obr. 2 a 3), 4 Oblekovice (podle Říhovský 1963, tab. 6:1), 6 Kralice na Hané, 7 Vedrovice, 8 Mašovice, 9 Hulin-Pravčice, 10 Vedrovice (podle Čižmář 2008), 11 Koňská jáma u Suchdola (podle Skutil 1962, tab 11:1)

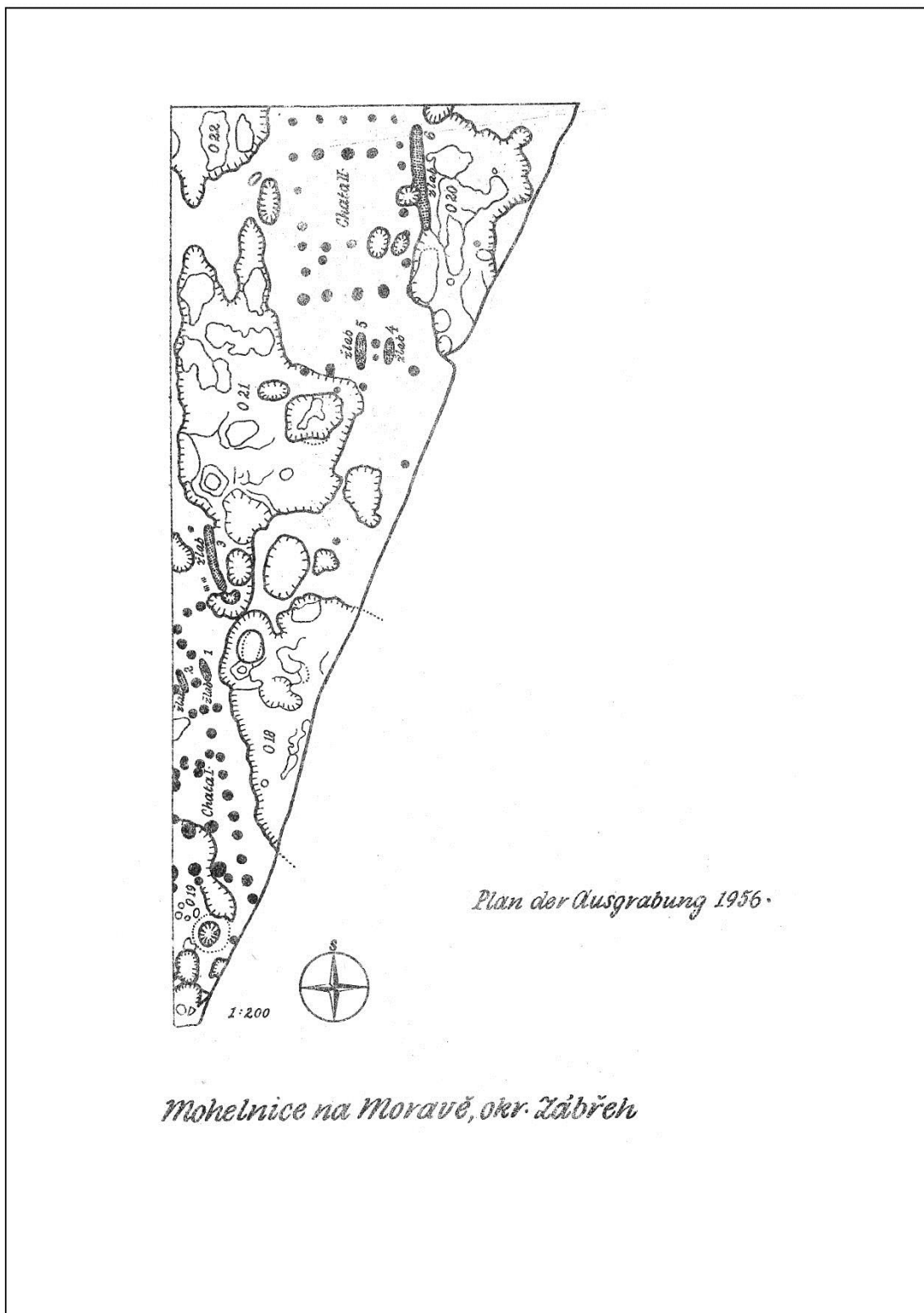

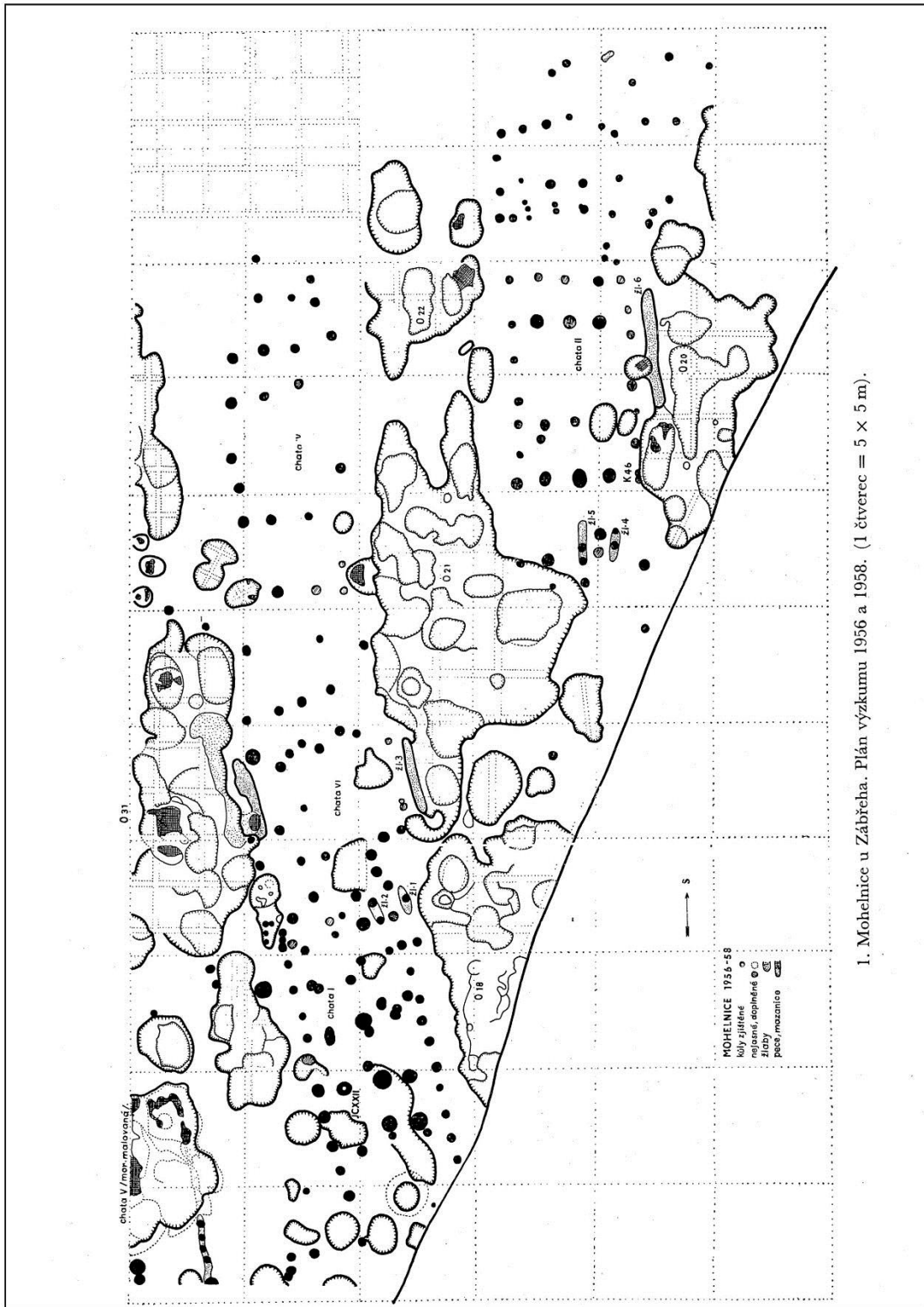
Mapa 1 Vyznačené lokality s nálezy figurální plastiky a aplikací: 1 Mašovice, 2 Oblekovic, 3 Pavlice, 4 Boskovštejn, 5 Bojanovice, 6 Těšetice-Kyjovice, 7 Dukovany, 8 Nová Ves u Ivančic, 9 Vedrovice, 10 Koňská jáma u Suchdola, 11 Brodek u Prostějova, 12 Hulín-Pravčice, 13 Žopy u Holešova, 14 Kralice na Hané, 15 Lipník, 16 Podolí, 17 Postřelmov, 18 Mohelnice-Štěrkovna (zdroj mapového podkladu isad.npu.cz)

Mapa 2: Mohelnice-Štěrkovna, plocha zkoumaná v roce 1953 (podle Tichý 1956)

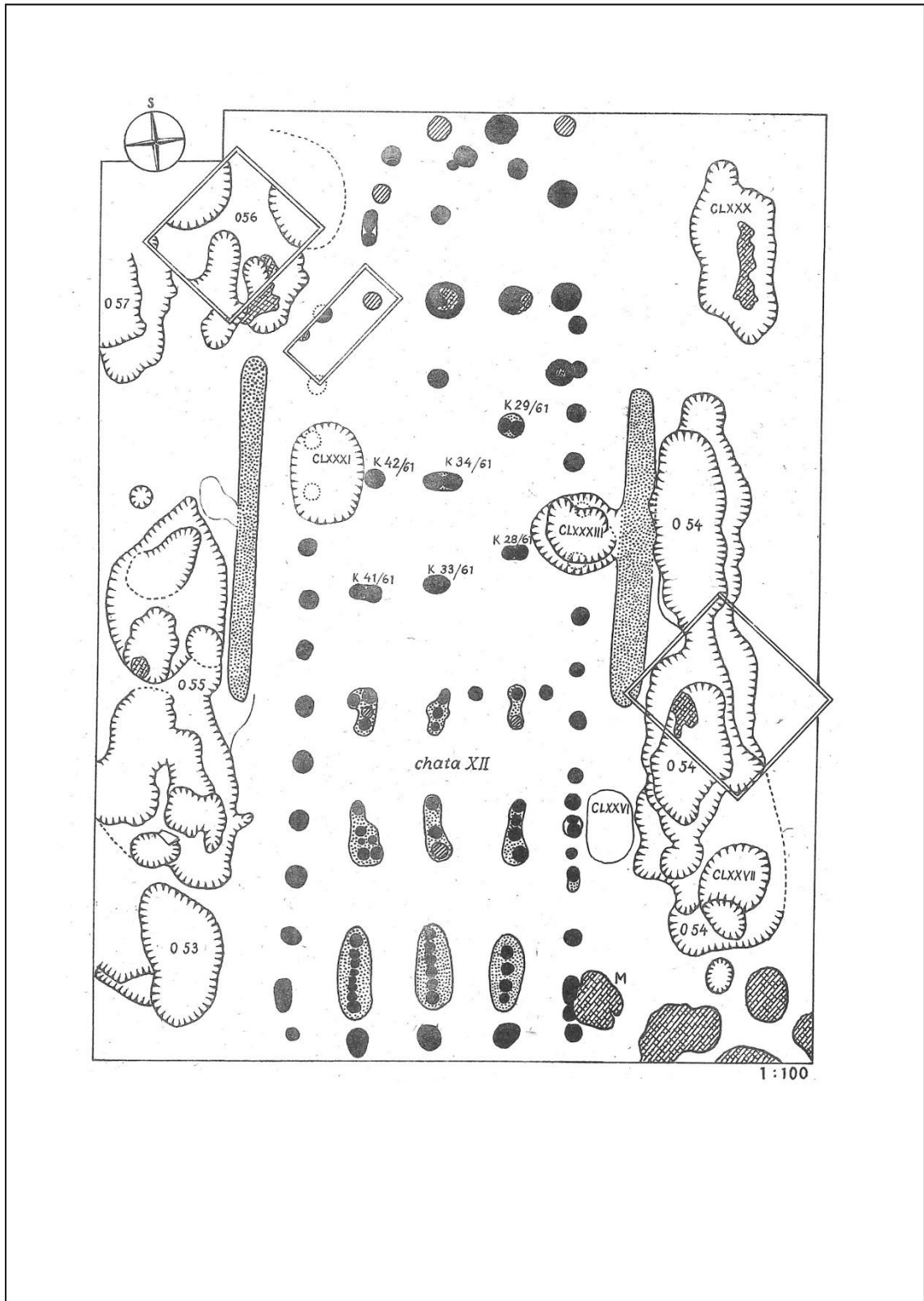

Mapa 3: Mohelnice-Štěrkovna, plán prozkoumané plochy v roce 1956 (podle Tichý1959)

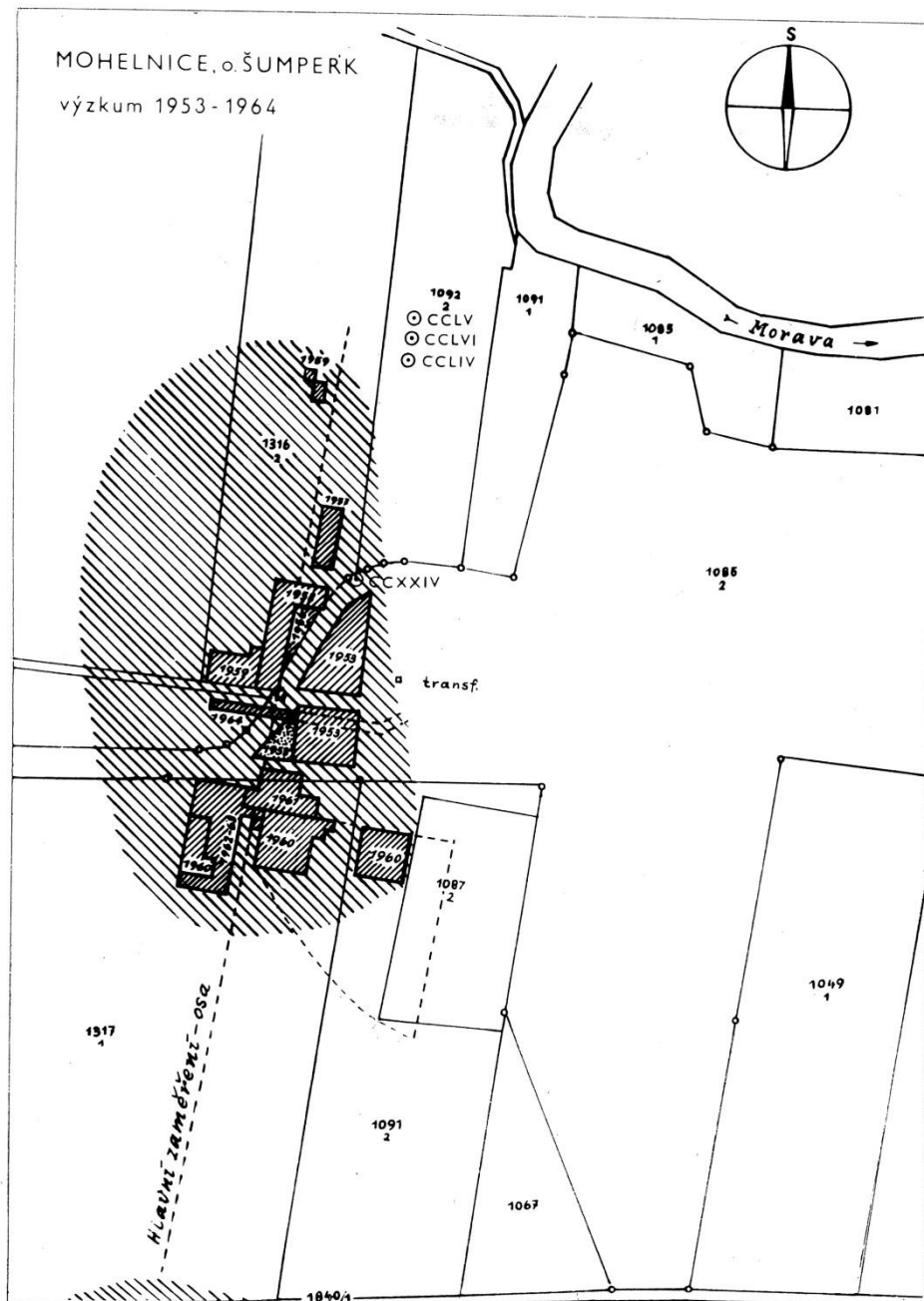

1. Mohelnice u Zábřeha. Plán výzkumu 1956 a 1958. (1 čtverec = 5 x 5 m).

Mapa 4: Mohelnice-Štěrkovna, plán prozkoumané plochy do roku 1958 (podle Tichý1962a)

Mapa 5: Mohelnice-Štěrkovna, plán půdorysu chaty XII (podle Tichý1962c)

Mapa 6: Mohelnice-Štěrkovna, plocha výzkumu prozkoumaná do roku 1954 s vyznačením studní (podle Tichý 1972)

Výstup z databáze MS Access

ID	inv č	Lok	m ul	č obj	n kon	h	část obj	zps ul	dop nál	morf	druh	pozn	m zach	V	Š	tl stř	schem post	schem těl částí	pohl zn	pol těla	mat	barva	povrch	výzdoba
1	A 92288 629- 5784/5 6	1	VMŠ	018	2				hlava zvířete, pták, hvězdice, napod. spondy. šp., zoo plastika	1	1		9	4,5	3,5		8	nejdou modelovaná chodidla, není důrazně znázorněno pohlaví	4	2	jemně plav. hlína	Sv. okr		x
2	A 92262 1-2-22	1	VMŠ	02	2				29ks Lnk, 6ks Lgk, Šl, maz, ost.; 1ks Lgk s kusem dna s rytou styl. Postavou, rudka	2	1	figurka psa	3	5,3	2,5		8	jediná zachovaná končetina je ve tvaru pahýlu, ocas jen kuželovitě vytažen	4	2	Plav. hlína přím. drob. písku a slídy	okr	místy tuhování	ryté linie přerušované důlky v pravidelném uspořádání
3	A 86000	1	VMŠ	078	2					1	2	odlomené rohy	1	8,3	4,9	0,9	3		4	3	jemně plavená hlína	okr, sv. šedá		ryté linie s důlky
4	A 92260 629- 7552/5 6	1	VMŠ							1	2	tvář	1	5,4	4,0	0,42-0,54	3		4	3	jemně plav. hlína přím dr. písku	šedá, sv. hnědá, lom tm. šedý		rytá linie z levého oka šikmo dolů od tváře
5	1-13- 267 tab. 412/1	1	UHK	013	2	0- 20	Jz		31ks Lnk, 11ks Lgk, část zrnokérky, Šl, maz., osteo.	1	2	ucho	1	2,2	1,5	0,5	8	prsty jsou zřetelné, odděleny od sebe	4	3	silná příměs tuhy			na střepu ryté linie s důlky
6	34/70 tab. 1100/3	1	UHK	018	2					2	1	hlava zvířete s rohy	2	1,5	3,0		8		4	3				X
7	A 92258 1-694	1	VMŠ	j 84	2			v pl.ž.hr. Č.3		1	2	spojitá nádobka	12	7,0			8	ruka nemá znázorněny prsty zvýrazněno zalomení paže (loket)	4	3	jemně plav. hlína	okr, šedá cihl. červená		mělké rýhy zakončené důlkem
8	A	1	VMŠ							1	1	část	11	4,0	3,3		8		4	3		okr,		rytá linie

																						dvě svislé, mezi nimi nepravidel né rýhy			
25	Pa 18/76	5	MZM Brno							1	2	dynamická poloha rukou	1					5	nohy zvonovité, prsty odděleny třemi rýhami ze zploš. dlaní, nozn. ňadra, oči zářezy po stranách noso-krku, zploštělá hlava	1	2				X
26		11	ÚAPP Brno	j 522						1	2		1	4,4	5,8			3	oči jen důlky, nos vytažen a zašpičatěn z mírného plastického žebra nad očima	4	3				X
27	211411	9	MPP							1	2		1	8,7	11,5			3	z plast. obočí zahrocený nos, oči důlky	4	3				ryté linie zakončeny důlky pod okrajem střepu
28	A 3528	10	VMŠ							2	1		3	7,0				8	kuželovitý ocásek s otupěným koncem, provrt.	4	3	příměs písku	hnědá až šedohně dá		rýhy v místě trupu, snad znázornění žeber
29	AS 10162	13	VMŠ	23						1	2	tvář směřuje vzůru	1	6,6	4,5	1,1	9	hlava oválná, obličej zploštělý, oči důlky, nos pl.	4	3		světle šedá, okrová		na hrudi rytý ornament jedlové větvičky s důlky	

																nazn., ústa plytký důlek										
30	218KB/ 0- 20/K13 3254/1	14		218	2					1	2				1	5,0	7,0		8	výčnělek je rýhami rozdělen na pět neprav. Článků	4	3	příměs písku	cihlově oranžová		dva plytké čočkovité důlky po stranách na střepe
31		14		464						2	2	ucho, vertikální provrt, rohy mírně stočené nahoru zpět k nádobě	1	5,0	3,5	0,8	8	není zobrazen obličej, rohy zaoblené konce	4	3				na střepe ryté linie s důlky ve vrcholech		
32	508AB/ 0-20/1	14		508	1		depot tří nádob			1	2	nádoba	1	11,5		8	plastické ucho, z ruky jsou tažené čtyři ryté linie, šp. chod. ulomené	4	3		hnědá, místy šedá			rytý ornament složený z linií a důlků		
33		12								1	1	náznak vybíhající paže	3	6,7		8	v podobě celistvého válečku, nemodel. nohy	4	3		okr, místy hnědá			ornament z rytých linií,		
34		8								1	1			11		8	chodidlo je zašpičaté a špička vycentrova ná, prsty ne	4	1				ryté V v místech kolena			
35		7								1	1			2	3,7		3	hlava přechází v krk oči vpichy, nos oblouk. plast.mod.	4	3				x		
36		6		2	2					1	1	dva provrty v čele - závěsek?	2			8	oči důlky, nos vyštípnutý	4	3		okr, světle šedá			x		

																			okrová		kolem dvou vpichů	
44	B4-6g-238/5	14		731				2	2		ucho, svislý provrt	2	4,0	7,1		8	tlama naznačena krátkou rytou linkou, čumák mírně vytažen	4	3		rytá linie na střepe, v oblasti očí pod každým rohem dvě svislé linky (celkem 4)	
45		18						1	1			2				8	oči důlky podél stejně velkého nosu	4	3		ryté V na temeni hlavy	
46		17		2		jeskyně		1	2			1	15,7	10,1	0,7	3	oči důlky ve obočí plast. obloukovité žebro protáhlé uprostřed v nos	4	3	jemně plavená hlína	hnědá, místy černá	na střepe pásy rytých linií vyplněné důlky, plast. výč. s promáčklým vrcholem

Vysvětlení k číselným kódům databáze:

Kód	Lokalita	Druh	Morfologie	Nálezový kontext	Pohlavní znaky	Poloha	Schematizace postavy	Míra zachování
1	Mohelnice-Štěrkovna	Volná	Antropomorfní	Primární	Ňadra	Sedí	X schéma	Celá plastika
2	Boskovštejn	Aplikovaná	Zoomorfní	Sekundární	Pubický trojúhelník	Stojí	Y schéma	Hlava
3	Vedrovice	Nelze určit	Nelze určit	Terciální	Falus	Jiná	T schéma	Trup
4	Hulín-Pravčice				Žádné		Bitriangulární schéma	Horní část těla bez končetiny
5	Nová Ves u Ivančic				Ňadra a pubický trojúhelník		Křížové schéma	Spodní část těla bez končetiny
6	Brodek u Prostějova						Dvojitý Y	Horní část těla s končetinou
7	Oblekovice						φ schéma	Spodní část těla s končetinou
8	Žopy u Holešova						Nelze určit	Ruka
9	Kralice na Hané						Triangulární	Noha
10	Podolí							Jiné
11	Mašovice							
12	Lipník							
13	Postřelmov							

14	Těšetice-Kyjovice							
15	Pavlice							
16	Dukovany							
17	Koňská jáma u Suchdola							
18	Bojanovice							

9. Seznam použitých zkratk v textu

tzv.	tak zvaný
kol.	kolektiv
aj.	a jiné
Lnk	kultura s lineární keramikou
např.	například
atd.	a tak dále
BC	před Kristem (before Christ)
okr.	okres
inv. č.	inventární číslo
m/cm	metr/centimetr
obj.	objekt
tab.	tabulka
S-J	severo-jihní
obr.	obrázek
Gn	Genesis

Zkratky užití v tabulce databáze:

Inv č – inventární číslo	M zach – míra zachování
Lok – lokalita	V – výška
M ul – místo uložení	Š – Šířka
Č obj. – číslo objektu	Tl stř – tloušťka střepu
N kon – nálezový kontext	Schem post – schematizace postavy
H – hloubka	Schem těl částí – schematizace tělních částí
Část obj – část objektu	Pohl zn – pohlavní znaky
Zps ul – způsob uložení	Pol těla – poloha těla
Dop nál – doprovodné nálezy	Mat – materiál
Morf – morfologie	
Pozn – poznámka	

10. Prameny a literatura

ACOSTA, P. 1968: La pintura rupestre esquemática en España. Memorias del Seminario de Prehistoria y Arqueología de la Universidad de Salamanca 1.

BÁNFFY, E. – OROSS K. 2010: The Earliest and Earlier Phase of the LBK in Transdanubia. In: Die Neolithisierung Mitteleuropas. The Spread of the Neolithic to Central Europe, eds. Detlef Gronenborn a Jörg Petrasch, 255–272.

BECKER, V. 2007: Rinder, Schweine, Mischwesen. Zoomorphe Funde der westlichen Linearbandkeramik. In: Gleser R. (Hrsg.), Zwischen Mosel und Morava – Neue Grabungen und Forschungen zur Vor- und Frühgeschichte Mitteleuropas. Saarbrücker Studien und Materialien zur Altertumskunde 11, 9–95.

BECKER, V. 2010: Figurliche Darstellungen der Linearbandkeramik, In: K. Schmotz (ed.), Vorträge des 28. Niederbayerischen Archäologentages, 27–46.

BECKER, V. 2014: Ways of contextualisation for anthropomorphic and zoomorphic figurines. In: Constantin-Emil Ursu, Stanislav Țerna, Anthropomorphism and symbolic behaviour in the Neolithic and Copper age communities of South-Eastern Europe, 29–45.

BECKER, V. – Dębiec, M. 2014: Figural representations from the eastern border of the Linear Pottery Culture. In: Constantin-Emil Ursu, Stanislav Țerna, Anthropomorphism and symbolic behaviour in the Neolithic and Copper age communities of South-Eastern Europe, 73–89.

BERKOVEC, T. – NÝVLTOVÁ FIŠÁKOVÁ, M. 2003: Analýza osteologického materiálu z vybraných objektů sídliště kultury s lineární keramikou ve Vedrovicích „Široké u lesa“. Přehled výzkumů 44, 17–40.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: ČEP. Praha: Česká biblická společnost, 1995.

ČERVINKA, I. L. 1902: Vlastivěda moravská. Morava za pravěku. Brno: Musejní spolek.

ČERVINKA, I. L. 1908: Moravské starožitnosti II. O pokolení skrčených koster na Moravě. Kojetín na Moravě.

ČIŽMÁŘ, Z. 2008: Život a smrt v mladší době kamenné. Brno-Znojmo.

DEMJANČUKOVÁ, D. 2003: Teorie a dějiny náboženství. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.

DOČKALOVÁ, M. – ČIŽMÁŘ, Z. 2008: Antropologie a pohřbívání v moravském neolitu. In: Z. Čižmář (ed.), Život a smrt v mladší době kamenné, Brno, 236–247.

EBELOVÁ, K. 2012: Maska v proměnách času a kultur. Praha.

FLOSS, H. 2009: Die frühesten Bildwerke der Menschheit. Das Phänomen Eiszeitkunst, In: Rau S., Naumann D., Barth M. (Red.), Eiszeit, Kunst und Kultur. Begleitband zur Großen Landesausstellung Eiszeit – Kunst und Kultur im Kunstgebäude Stuttgart, 18. September 2009 bis 10. Januar 2010. Ostfildern: Theiss Verlag, 228–241.

GOŠ, V. – HALAMA, J. 2006: Postřelmov (okr. Šumperk). Přehled výzkumů 47, Brno, 112–114.

GROF, S. 2009: Lidské vědomí a tajemství smrti. Praha.

HANSEN, S. 2001: Neolithic Sculpture. Some Remarks on an Old Problem. In: Biehl, P. F. – Bertemes, F. – Meller, H. (eds.), The Archaeology of Cult nad Religion. Budapest, 37–52.

HOFMANN, D. 2005: Fragments of power: LBK figurines and the mortuary record. In: D. Hofmann, J. Mills and A. Cochrane (eds), Elements of Being: Mentalities, Identities and Movements, 58–70.

HOFMANN, D. 2012: The life and death of Linearbandkeramik figurines. In: A. Cochrane, A. M. Jones, Visualising the Neolithic: Abstraction, Figuration, Performance, Representation. 226–242.

KALÁBEK, M. 2016: Uničov (okr. Olomouc). „U kravína“. Kultura s lineární keramikou. Sídliště. Záchranný archeologický výzkum. Přehled výzkumů 57/1, 178–180.

KAŇÁKOVÁ HLADÍKOVÁ, L. 2010: Moderní metody přístupu k pravěkému umění, In: Zaměřeno na středověk. Zdeňkovi Měřínskému k 60. narozeninám, 24–40.

KAŇÁKOVÁ HLADÍKOVÁ, L. 2011: Nový pohled na neolitickou antropomorfní motiviku. Sborník prací filozofické fakulty brněnské university, M, 8–9, LXI, č. 14–15, 59–86.

KARTOUSOVÁ, H. 2016: Středověké a raně novověké hračky a součásti her v archeologické podsbírce Slezského zemského muzea, Časopis Slezského zemského muzea: série B – vědy historické, roč. 65, č. 1, 1–12.

KAZDOVÁ, E. 1999: Depot lineární keramiky s antropomorfní nádobou z Těšetic-Kyjovic, okr. Znojmo. In: Kuzma, I. ed. Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 1998, Nitra, 125–132.

KUČA, M. – KOVÁŘ, J. J. – NÝVLTOVÁ FIŠÁKOVÁ, M. – ŠKRDLA, P. – PROKEŠ, L. – VAŠKOVÝCH, M. – SCHENK, Z. 2012: Chronologie neolitu na Moravě: předběžné výsledky (Chronology of the Moravian Neolithic: preliminary results). Přehled výzkumů 53/1, 51–64.

KULKA, J. 2008: Psychologie umění. Praha: Grada.

LEWIS-WILLIAMS, J. D. 2007: Mysl v jeskyni: vědomí a původ umění. Praha: Academia.

MAREŠOVÁ, K. 1971: Neolitická plastika na Moravě, Časopis Moravského Muzea 61, 53–78.

MATEICIUCOVÁ, I. 2008: Neolitizace střední Evropy a vznik kultury s lineární keramikou. In: Z. Čížmář (ed.), Život a smrt v mladší době kamenné, Brno, 30–37.

MATEICIUCOVÁ, I. 2008: Talking Stones: The Chipped Stone Industry in Lower Austria and Moravia and the Beginnings of the Neolithic in Central Europe (LBK), 5700–4900 BC. Dissertationes Archaeologicae Brunenses/Pragensesque 4. Brno – Praha: Muni Press.

NEUMANNOVÁ, Klára – Petřík, J. – Vostrovská, I. – Dvořák, J. – Zikmund, T. – Kaiser, J. 2017: Variability in coiling technique in LBK pottery inferred by experiments and pore structure micro-tomography analysis. Archeologické rozhledy, roč. 69, č. 2, 172–186
ONDRUŠ, V. 1965: Neolitické hliněné plastiky z Vedrovic. Časopis Moravského Muzea 50, 31–36.

PALLIARDI, J. 1897: “Die Neolitischen Ansiedlungen mit bemalter Keramik in Mähren und Niederösterreich.” Mitteilungen der prähistorischen Kommission 1: 237–64.

PALLIARDI, J. 1914: “Die relative Chronologie der jüngeren Steinzeit in Mähren.” Wiener prähistorische Zeitschrift 1: 256–78.

PAVLŮ, I. 1966: Ze současné problematiky evropského pravěku. Archeologické rozhledy XVIII, Praha, 700–717.

- PAVLŮ, I. 2005: Neolitizace střední Evropy. *Archeologické rozhledy* LVII, 293–302.
- PAVLŮ, I. – ZÁPOTOCKÁ, M. – SOUDSKÝ, O. 1987: Bylany. Katalog: sekce B, F. *Obrazové přílohy. Výzkum 1953-1967*, Praha.
- PAVLŮ, I. – ZÁPOTOCKÁ, M. 2007: *Archeologie pravěkých Čech*. Praha: Archeologický ústav AV ČR.
- PODBORSKÝ, V. 1985: Těšetice-Kyjovice 2. Figurální plastika lidu s moravskou malovanou keramikou. Brno.
- PODBORSKÝ V. a kol. 2002: Dvě pohřebiště neolitického lidu s lineární keramikou ve Vedrovicích na Moravě. Brno: Masarykova univerzita.
- PODBORSKÝ, V. 1993: Nástup zemědělské civilizace (neolit). In: Podborský, V. (ed.) 1993: *Pravěké dějiny Moravy. Vlastivěda Moravská*, Brno, 71–152.
- PODBORSKÝ, V. 2006: *Náboženství pravěkých Evropanů/ Die religion der Ureuropäer / The Religions of the Prehistoric Europeans*. Brno.
- PODBORSKÝ, V. 2010: Fenomén neolitického domu. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, Řada archeologická M*, roč. 58-59, č. 14-15, Brno: Masarykova univerzita, 17–45.
- PODBORSKÝ, V. – ČIŽMÁŘ, Z. (ed.) 2008: Pokladnice moravského neolitu aneb krása pravěké plastiky. In: Čiřmář, Z. 2008: *Život a smrt v mladší době kamenné*, Brno, 154–160.
- PROBST, E. 1991: *Deutschland in der Steinzeit*. München.
- REMIŠOVÁ VĚŠÍNOVÁ, K. 2017: *Gender a pravěká společnost*. Praha: Karolinum.
- ROLLER, L. E. 1999: *In search of God the Mother. The Cult of Anatolian Cybele*. Los Angeles – Berkeley.
- RYBNÍČEK, M. – CHLUP, T. – KALÁBEK, M. – KALÁBKOVÁ, P. – KOČÁR, P. – KYNCL, T. – MUIGG, B. – TEGEL, W. – VOSTROVSKÁ, I. – KOLÁŘ, T. 2018: New dendroarchaeological evidence of water well constructions reveals advanced Early Neolithic craftman skills. *Dendrochronologia* 50, 98–104.

- ŘÍHOVSKÝ, J. 1964: Neolitické sídliště v Oblekovicích (okr. Znojmo). Přehled výzkumů roč. 1963, 15.
- SKUTIL, J. 1962: Nález figurální plastiky na volutové keramice z jeskyně Koňské jámy v Moravském Krase. Přehled výzkumů roč. 1961, 33–37.
- SNÍTILÝ, P. 2007: Fragment neolitické zoomorfí nádoby z Květnice. Archeologické rozhledy LIX, 762–764.
- STUHLÍK, S. 2004: Pes v neolitu, In: V. Janák - S. Stuchlík (eds.), Otázky neolitu a eneolitu našich zemí: sborník referátů z 21. pracovního setkání specialistů na výzkum neolitu a eneolitu českých zemí a Slovenska, Opava, 213–226.
- ŠMÍD, M. – ČIŽMÁŘ, Z. 2008: Kralice na Hané (okr. Prostějov), In: Čiřmář, Z. 2008: Život a smrt v mladší době kamenné, katalog výstavy, Brno, 60–62.
- TICHÝ, Rad. 2007: Sídliště kultury s lineární keramikou v Mohelnici „U cukrovaru“, Aktuální problém pro dataci neolitických sídlišť, Pravěk NŘ 17, 5–26.
- TICHÝ, Rad. – KALÁBKOVÁ, P. nepubl.: 7. Struktura sídliště. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové.
- TICHÝ, Rad. nepubl.: 2. Metodika výzkumu (rukopis). Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové.
- TICHÝ, Rud. 1954: Mohelnice n. M. (okr. Zábřeh) [Nálezová zpráva č. 1376] Brno, Archiv NZ AÚ AV.
- TICHÝ, Rud. 1956: Neolitické sídliště v Mohelnici na Moravě, Archeologické rozhledy 8, 3–8.
- TICHÝ, Rud. 1958: Antropomorfní nádoby z Mohelnice na Moravě a jiné poznámky k volutové keramice. Památky Archeologické, 49(1), 1–14.
- TICHÝ, Rud. 1959: Die neolitische Siedlung bei Mohelnice na Moravě, Přehled výzkumů roč. 1956, 9–14.
- TICHÝ, Rud. 1960: K nejstarší volutové keramice na Moravě. Památky archeologické, 415–441.
- TICHÝ, Rud. 1961: Nejnovější výsledky výzkumu na neolitickém sídlišti v Mohelnici u Zábřeha v roce 1960, Přehled výzkumů roč. 1960, 41–46.

- TICHÝ, Rud. 1962a: Osídlení s volutovou keramikou na Moravě, PA LIII/2, 245–305.
- TICHÝ, Rud. 1962b: Volutové nálezy z Mohelnice u Zábřeha, Sborník Československé společnosti archeologické 2, 201–214.
- TICHÝ, Rud. 1962c: Die VII. Ausgrabungssaison in Mohelnice b. Zábřeh, Přehled výzkumů roč. 1961, 37–40.
- TICHÝ, Rud. 1963: Neue Ausgrabungsergebnisse in Mohelnice, Bez. Šumperk im Jahre 1962 / Neolithikum und Aneolithikum, Přehled výzkumů roč. 1962, 15–18.
- TICHÝ, Rud. 1972: XIII. Grabungssaison in Mohelnice (Bez. Šumperk), Přehled výzkumů roč. 1971, 17–23.
- TICHÝ, Rud. 1973: Mohelnice před 7 000 lety. Vlastivědné zajímavosti č. 81.
- TOMAŠOVIČOVÁ, T. 2018: Niekol'ko poznámok k intepretácii ľudských zobrazení a významu nádob s antropomorfným aplikovaným motívom v období stredného neolitu. *Musaica Archaeologica* 2. 73–107.
- VOKOLEK, V. 2002: Neolitická zoomorfní nádoba z Jaroměře. *Archeologické rozhledy* LIV, 314–318.
- VOSTROVSKÁ, I. 2009: Antropomorfní plastika kultury s lineární keramikou z Brodku u Prostějova (okr. Prostějov). Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, řada archeologická (M), roč. 2007-2008, 12-13, Brno: Masarykova univerzita Brno, 49–59.
- VOSTROVSKÁ, I. 2018: Těšetice-Kyjovice – komunitní areál prvních zemědělců [disertační práce] Brno, Masarykova univerzita, fakulta filozofická.
- VOSTROVSKÁ, I. a kol. 2020: Wooden Well and Environment of the First Farmers' Settlement Area at Uničov, Czech Republic. *Památky Archeologické* 111.
- WOLF, J. 2009: *Magia naturalis. Od umění pravěkých šamanů po současné poznatky vědy o člověku.* Praha.

Elektronické zdroje

- Deník.cz (online) Poláková-Uvírová, P. 2015: Archeologové v Lipníku objevili vzácnou plastiku, je stará 7000 let. Dostupné z: <https://www.denik.cz/olomoucky-kraj/archeologove-v-lipniku-objevili-vzacnou-plastiku-je-stara-7000-let-20151202-1ze9.html> (6. 5. 2020)